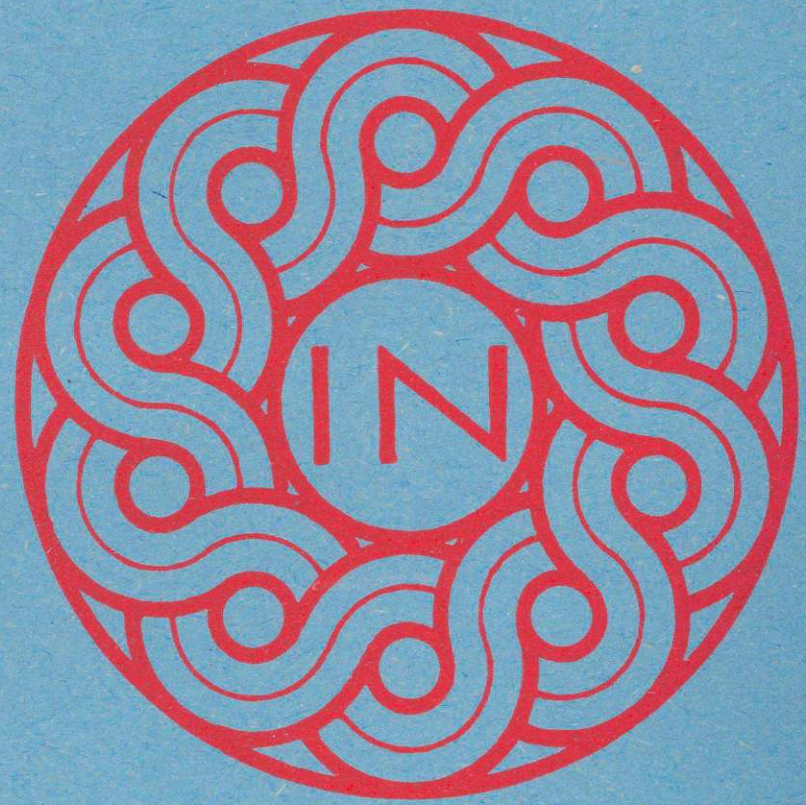


Copyright 1/2 1923

013

DOM



SVET

VSEBINA ŠTEVILKE 1.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi:** Tone Seliškar: Zemlja. 9. — Joža Lovrenčič: Klicanje. 10. — Debeljak Tine: Nevesta. 15. — Jože Pogačnik: Pelikan. 15. — Dante Alighieri (prev. J. D.): La Divina Commedia III. 10. 18.
- II. **Pripovedna proza:** Dr. Ivan Pregelj: Bogovec Jernej. 1. — Narte Velikonja: Dražba. 10. — F. S. Finžgar: Razodetje. 15.

PROSVETNI DEL:

- I. **Članki:** Izidor Cankar: Dialog o snovi in obliki. 21. — Dr. Ivan Pregelj: Aškerčeva umetniška oblika. 23.
- II. **Zapiski:** 1. Jezikovne ocene: Stanislav Krakov: Kroz buru (Dr. A. Breznik). 26. — 2. Slovnstvo: F. S. Finžgar: Iz modernega sveta (F. Koblar). 28. — Dr. I. Grafenauer: Kratka zgodovina slovenskega slovnstva (Debevec). 29. — Nova izdaja staroslovenske književnosti (Grivec). 30. — P. Preradović: Antologija (Pregelj). 31. — 3. Umetnost: Artur Grottger: Vojna (Frst). 30. — 4. Gledališče: Drama. 1. Ivan Cankar (Fr. Koblar). 32.

PLATNICE:

Iz naše dnevne kulture. — Prejeli smo v oceno.

ILUSTRACIJE:

Priloga 1., sl. 1. Grottger Artur: Vojna 1. (Pojdi z menoj v dolino solz!) — Slike v tekstu: Jurij Šubic: Novo leto — nova sreča! str. 1. — France Kralj: Pokrajina, str. 2. — France Kralj: Cvet, str. 4. — France Kralj: Trentarski študent II., str. 6. — France Kralj: Trentarski študent I., str. 8. — France Kralj: Vinjeta, str. 18. — Jakac Božidar: Koncert, str. 16.

»DOM IN SVET« IZHAJA DESETKRAT NA LETO (DVAJSETEGA DNE VSAKEGA MESECA RAZEN JULIJA IN AVGUSTA) NA 32 STRANEH. :: NAROČNINA ZNAŠA LETNO 100 DIN, DOVOLJENO JE POLLETNO PLAČEVANJE PO 50 DIN, V IZJEMNIH SLUČAJIH TUDI ČETRLETNO PO 25 DIN. NAROČNINA ZA DIJAKE (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO) 75 DIN. :: UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. :: ZALOŽNIK IN LASTNIK: KATOLIŠKO TISKOVNO DRUŠTVO. :: TISK IN KLIŠEJI JUGOSLOVANSKE TISKARNE V LJUBLJANI. :: UREDNIKA: PROFESOR FRANCE KOBLAR (ZA LEPOSLOVJE), LJUBLJANA, AHACLJEVA CESTA 7, IN DR. FRANCE STELE (ZA PROSVETNI DEL IN OPREMO), LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 80. ::

DOMIN SVET

LETNIK 36. V LJUBLJANI 20. JANUARJA 1923. ŠTEVILKA 1.



JURIJ ŠUBIC: NOVO LETO — NOVA SREČA!

BOGOVEC JERNEJ.

DR. IVAN PREGELJ.

Bila so črna leta. Bila je lakota. Bila je kuga. Bila je vojska. Bil je Turek. Bila je jeza »stare pravde« in žalost »ubogega Konrada«. Bila so znamenja na zemlji in na nebesih. Znamenje na nebesih je bil zmaj, ki se je bil izkotal ob palici svetega Jakoba in je krono imel z desetimi zvezdami in še z enajsto, ki je bila razodeti enajsti rog. Znamenje na zemlji ni bilo manj pomenljivo: tele z oslovsko glavo in ženskimi prsi. Rekli so in verjeli, da je izpolnjenje Danielovih maosim, prilika gnusnobe, blodnje in malikovstva v Rimu s krono v tri gubé. Še druga znamenja so bile bolezni. Bolezen bolne sle je bila, moška polt, ki je imela sestro v

hotljivosti oslov in pastuhov. Bolezen iz hotljivosti je bila umazana rana, ki je imela nazivov od zatona na vzhod: hispanijska, galijska, napoljska in še veselih imen iz obešenjaške šale in vinske robatosti svetega Grobijana: ženski post, pečeča ljubezen, vneta nedolžnost, hudičev kres in umazano spočetje. Bolezni primeren je bil lek: emplastrum, quod fit ex medulla cervi in qua coquuntur vermes terrae cum modico croco et vino sublimato — sublimatno vino, žafran in lajnasta mast kuhanih zemeljskih glist. Še druge bolezni so bile: bolezen nezmernih v pijači — podgròm in bolezen nezmernih v misli — melanholija. Bolni so bili vsi: bogovci in vidci iz Knjige, beani v beanjah, bakalavreji, magistri, textuales in locales, Erazem v učeni oholosti, Urh v divji strasti, Martin v jezi besede. Iz Pisma so bili srditi in učeni in iz Ezopa so snažili z besedo in snago svojo knjigo. Wittemberški labod je pel o jagnjetu, ki je premagalo zmaja, »peklenke krote krak«, in vzelo vso krivino svetá nase in odrešilo od žlahte do žlahte. Labod ni bil prvi bogovec, a je bil srečnejši kot češka gos, katero so pekli na grmadi. Pel je kakor slavec, a z znamenjem ni potrdil in je verjel, da ga dati noče. Zato pa je bilo žalostnim, ki so hoteli imeti znamenje, a so ga morali utrpeti, kakor je pisano, da se lačnemu sanja, da jé, in se zbudi in je prazna duša njegova in se žejnemu sanja, da pije, in se zbudi in je žalostno njegovo srce... Raszvečujoča luč svetu bolnih v udih, v volji mesa in duha je bila moč iz besed, ki so jih imeli vidci in bogovci. Bogovci so sami trpeli iz Pisma in iz strašnih snag in slik v lesu, iz gnusnob in grozot oznajenih v Izaiji, Danielu, Ecehielu in Janezu, iz strahu duhovin, hudiča in enajstega rogu, ki je bil zadnji v Rimu in Antikrist z zaduštvo in svečenjem in z novimi menihi in ki le ni bil zadnji in

je na moči pribival in ni hotelo biti konec preskušnjam in ni bil še red, da vstane sodec na mavri in bo meč iz njegovih ust razpihal ljubéje babelske hčere, poluverce in razločenike kakor pirjevico in smotláko ...

*

Takrat so igrali gojenci »novih menihov« v Ljubljani pred Tomažem, devetim ljubljanskim škofom igro o Savlu in Davidu. Davidovi vojaki so peli pesem »letečega leva«, pesem vzhajajočih kraljevih praporov: Vexilla regis prodeunt. Trudno so odpevali Savlovi »orožniki« s pogrebno pesmijo evangeljske srenje: »In Fried und Freud zieh ich dahin.« Savla je glumil supremist Adam Wassermannov, čigar oče je bil še nedavno evangeljski kantor in učitelj v Kranju, preden se je bil uslužbil papežnikom.

»Koga oponaša?« je vprašal škof Tomaž. »Jerneja Knaflja na Brdu,« je odgovoril jezušovec, regens et concionator Miklavž Koprivec.

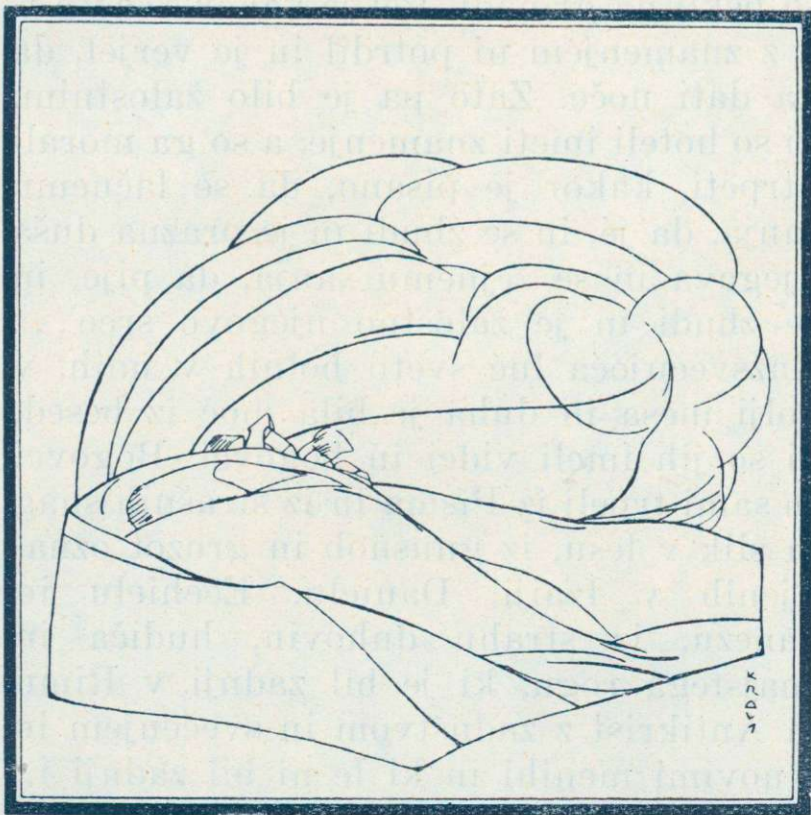
»Njegov red je blizu,« je prikimal vladika.

»Blizu,« je jeknil menih, ne da bi trenil z glavo ali zgibnil z rokami, katere je bil sklenil v rokave; »vzrastla mu je Estera.«

»Saj ji je Judita ime,« je menil škof. Menih je nemo prikimal. Čez trenotek pa je dejal:

»Sina so mu šolali deželani, da bi mu za naslednika vstal in orožnika. Pa ga ne bo učakal.«

»Ali mu je umrl?« je vprašal škof.



»Mladi Knafelj je že tretji mesec gojenec našega reda v Gradci,« je odgovoril jezušovec. Škof je živahno planil:

»Kako je vendar to mogoče?«

»Deus permisit,« je odvrnil mirno menih.

»Ad majorem Sui gloriam.«

»Fiat, fiat, amen, amen!« je zarajal škof. Veder je odšel od igre. Celo dopoldansko nevoljo je bil pozabil, ko je moral beležiti o stiškem opatu v svoj dnevnik: »Aeger et Podagricus. Nec ad finem missae perduravit.« Po večerji je pozvonil tajniku in mu narekoval pismo. Pismo je naslovil Juditi Strmolski, mladi baronici na Brdu ...

DUHOVINA.

1.

Poznojesenskega popoldne v letu tisoč in šeststotem je bil prispel prileten popotni človek z Brda med pristave mesta Kranja. Bil je tako zelo utonil sam vase, da ni opazil kamena, ki mu je ležal na poti v spotiko. Kakor podsekano drevo je padel na obraz. Ko je vstal z mokrotnih tal, je pogledal z nagonsko radovednostjo po kamenu in šel z blodnim nasmehom za besedami, ki so bile vklesane v kamen, in je videl, da so ime in geslo raz vrata njegove hiše v Kranju, katero so mu bili cesarski prepovedali, zapečatili in naprodaj zapisali. Kamen nad vrati so izbili in vrgli pred mestno obzidje. Kmetica z Britofa je pobrala kamenato pločo, da bi si pozimi noge grela v postelji. Ko pa je videla pisano, se je ustrašila in pustila ležati kamen med pristavami.

Bridko, kakor da govori težke uroke, je bral popotni samega sebe raž kamen:

„Sie Bartl Knaßfl Predicant,
Meyn Sterkh steth in Gottes Handt!“

Predikant Jernej, za Gašperjem Rakovcem drugi bogovec v Kranju, je globoko zasopel kakor človek, ki spi. Nato si je šel z roko mimo čela, ki je bilo samo vase pogreznjeno kakor pri človeku s pomešano pametjo in je tonulo v bolni in blodni mrak oči. Bil mu je obraz iz očeta in matere in dedov in še iz bolezni, ki so jih trpeli: iz lakote, sušice, davice, bodilja in kostenice. Bile so gube ubite tlačanske očetne upornosti. Bile so črte

žalostnega materinega telesa: neutešena
sla in žalostna kri, ki je bila spočela v
strahu in nasilno, preden se je zavedela,
da je blagoslov spočetja v blaženstvu vi-
hrajno krvi in vzhičene želje. Komaj
vidno so se risali možu v skrajnih kotih
gorenje ustnice redki umazano svetli brki,
bolno skodrana je senčila skromna brada
obradek in čeljusti. Bilo je lice človeka,
ki se mu ni bil drob razvil, bilo je zrcalo
duše, ki je strašno in venomer trpela iz
besed prerokov in razodetja, ki je hrepe-
nela v širino razgleda in ni mogla preko
ene misli, ene žalosti, ki jo je kakor pre-
kletost Mrtvo morje zalijala, težila in dušila,
bridka iz dneva v dan, iz pijanega večera
in motnega dremca v bolečino strezavega
jutra in morečega dnevnega opravka.
Bilo je lice, da si bral ž njega vso prošlost
bogovčevo: brazgotine otroških iger, trnja
in kamenja, ko je lezel za borovnicami,
jagodami, lešniki in gobami, bral si žalost
šole in lakote ob knjigi in oljenici; zmrz-
lino prstov, ki mu je ostala izza šolskega
kalefaktorstva in cestnega kantorstva;
bral si prvo telesno žalost nedozorele sle,
drugo neusopljenega nagona in še pre-
obilje sholarske pijače in bakalaverske
šale; bral si prebujenje v mesu in duhu,
prvi verski upor in zadnji boj in obzir
pred razločenstvom; bral si kratko veselje
poročne postelje, prvi krst, prvo bolečino
ob mrtvem otroku, prvo vdovištvo po ženi,
ki je ni mogel preboleti, prvo duhovino
ob drugi ženi, ki mu je bila prešuštna in
je blagroval njeno smrt; bral si prvo
veselje v sreči evangeljske službe in prvo
nadlogo preganjanja in strahu pred vozo,
prvo razočaranje v Kranju, Karlovcu in
Ljubljani, v srenji, ki mu ni hotela biti
pridna, prvo starost in osamelost na Brdu
in prvo hudičevo misel, da raste nekje
drevo, kjer bi obvisel na samem; bral si
prvi obup, da ni znamenja, prvo pijačo
iz obupa, ker ni znamenja, drugo iz pijače,
tretjo; bral si prvo še nejasno bolešno
slo iz pijače: nagon ježne živali, ki jo poja
hudič; zavreči se, ubiti se v nečedni hot-
ljivosti in tako maščevati se lepi, ne-
poslušni poluverki babelski z lastnim
ponižanjem v lajnu lotriškega sadla.
Predikant se je sklonil po kamen in ga
dolgo držal v rokah pred seboj kakor list
pergamena. Potem mu je bolno zadrhtelo

v gostih gubah kraj oči. Kamen je padel
rezko iz njegovih dlani in se prelomil na
tleh. Trpek nasmeh je vzvalovil mrzlično
hladnost bogovčevega lica. Z besedo člo-
veka, ki besedo iz vina sanja in se joče,
je zamrmral:

»Hie Bärtl! Nečimurnost moja mlada.
Norska je pamet mladih let!« Z jezno
naglico je stopil po poti naprej. Mirneje,
manj bridko je čuvstvoval:

»Norska je tista pamet, a sladko je bloditi
mlademu človeku. Dobro je v duši in
pokojno je v srcu. Ni žalosti v udih, ni
bolezni v mislih. Če je bolnost, je kakor
bežen tresljaj mrzlice, veselje pa je kakor
trata v cvetju: skozenj brodiš, rosa oblija
noge in pesem in ženo imaš.«

Vstale so besede vanj, ki jih že davno ni
več čuvstvoval: »O! Nichts Lieberes auf
Erden, denn Frauenlieb wem's kann
werden!« Kakor že tolikrat v svoji osame-
losti in tegobi je utonil v motnem hrepe-
nenju po davno minulem.

»O! Nichts Lieberes auf Erden, denn
Frauenlieb wem's kann werden,« je po-
novil in zaječal od ganotja.

»Vse je minulo,« je občutil. »Utrpel sem
vso sladost življenja. Samotno je moje
ležišče. Tisto telo, ki mi je služilo v sli, je
sprhnelo in le mrzla duhovina vstaja v
mojega življenja večer.«

Šel je in je še tonul v mislih na pokojno.
Potem pa je, kakor da ga duši, bruhnul
predse trpko, v onemogli želji:

»Agnes, du mein viellieb weylant Ge-
mahel!« — Vstopil je bil v mesto, da sam
ni vedel kdaj, in je šel, da sam ni vedel
kam. Po srednji ulici je šel, tesno ob hišah
in se vedno zopet pripogibal pod nizkimi
nadzidki. Ko pa je stal pred farno cer-
kvijo, je obstal nenadoma in zastrmel
blodno okoli sebe. V vratih sosedne hiše
je stal mlad človek, ga zagledal, spoznal
in se zelo začudil. Strmel je nekaj hipov
neverjetno v predikanta. Potem pa se je
zganil, snel dijaško pokrivalo in se po-
klonil.

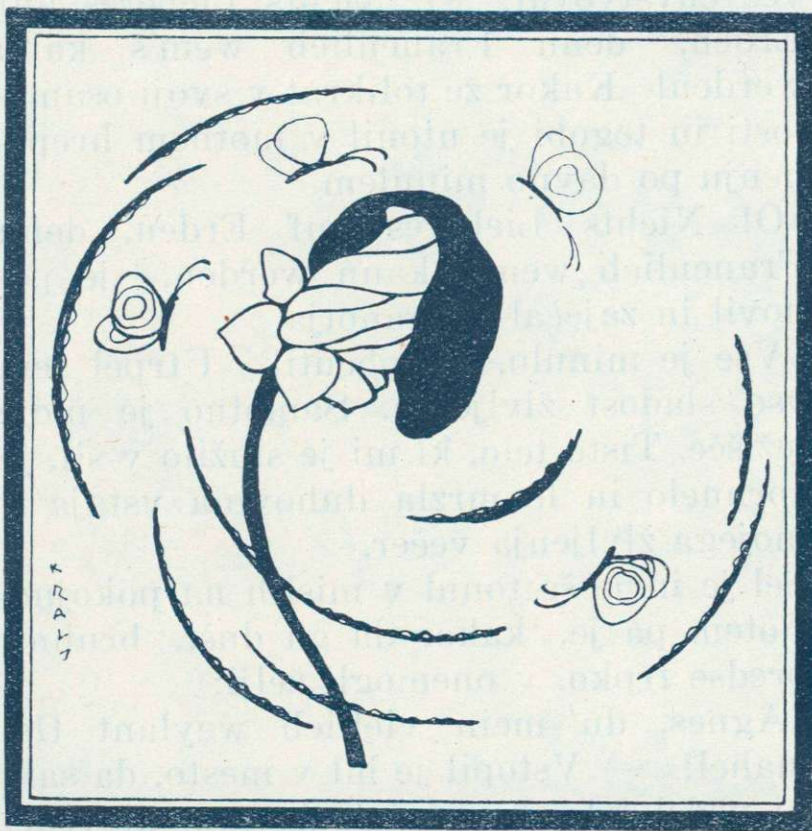
Predikant ga ni opazil. Še vedno je topo
in blodno strmel v zaprte cerkvene duri.
In glej, tisti hip jih je nekdo od znotraj
odprl.

Mladi človek v sosednih vratih se je pri-
bližal predikantu in pozdravil s prosečim
klicem:

»Here Meister!«

In še ga ni opazil predikant. Rezko je bil sklonil život kakor za skok. Vstopil je v cerkev. Mladec je strmел z odprtimi usti za njim. Potem je stopil s trdo žalostjo v bledem licu nazaj ob hišo nasproti cerkvi in ni odmaknil pogleda od cerkvenih vrat. Potem se je strelovito zasukal in vstopil v hišo. Vrnil se je skoro trenotno z ne- navadno težkim dijaškim mečem ob strani. Desnica je nemirno tipala ob ročaju, blede lice pa je bila zalila mlada kri in v očeh se je vžigalo oprezujoče navzgor in navzdol po ulici. Ko se je nekoliko pomiril, se je nasmehnil bridko in zamrmral:

»Here Meister, vahre wohl. Erasmus vigilat.« Bil je Žige Wassermanna mlajši sin, Knafljev najvernejši orožnik v mestu...



2.

Predikant Knaflj je premo-tril mrak hladne cerkve in ni našel, da bi bil kdo v njej, in je ugibal, kdo neki mu je odprl. Še vedno bolj nagonsko nego zavedno je stopil k stopnicam, ki so držale v stolp, in je našel tudi tam odprto. Vedra misel se je vnela v njem in je občutil: »Kakor da je vedel, da pridem, in kakor da se mu je kakor meni razodelo, da bom prišel, in naj čaka in odpre, je odprl in ga ne poznam.«

Zavedel se je nagiba, ki ga je bil dvignil s samote na Brdu na pot v prepovedano mu mesto in mu vodil nogo na stopnice v zvonove. Po mrakotnih lestvah se je

živahno pel navzgor in se besedno spominjal klica iz sanj.

»Saj ni imelo obličja, a po glasu sem jo spoznal svojo duhovino in je rekla, naj grem in bom znamenje imel in bo vstalo med zarjo in mrakom noči.«

In še se je spominjal:

»Zbudil sem se iz sna in sem oči odprl in glej! Spal sem z glavo na knjigi in je bilo odprto v Ecehielu na dvanajstem poglavju in sem bral, da poslej nobeno videnje ne bo več prazno.«

Zasopel se je oddahnil v temi sredi lestvâ in ponovil ukaz iz sanj in na glas:

»Pojdi v višavo pod zvonove in boš znamenje imel in bo vstalo med zarjo in mrakom noči!«

»Kakšno znamenje bom imel? Kaj bo vstalo?« je spraševal nezaupno sam v sebi. Tedaj je leglo svetlo od zgoraj in je slišal škripanje tečajev pri pokrovu na lini v zvonove in je zopet verjel, da mu nekdo čudežno odpira. Tajnostna groza mu je zagomazela v život. Krčevito se je oprijel držaja in segal z nogo in roko v lestvo navzgor in sunil v svetlobo pod zvonovi, ki so težki viseli nad njim in je v največjem nihal jezik in mu brnel klobuk, ki ga je bil nekdo zganil. Predikant se je ogledal. Bil je sam. Groza mu je znova zagomazela po hrbtu in se je nezaupljivo ozrl v stolp, odkoder je bil prilezel. In se je šele sedaj obudilo v njegov spomin tisto grozno, ki se je bilo dogodilo tam doli v temi na tretji lestvi. Evangeljski hlapčič je bil pred dvajsetimi leti prilezel cerkveniku Peru podrezovat vrvi in jih je podrezal. Ko pa je hotel nazaj, se mu je hudič popačil iz zvonov in je otročè telebnilo v globel. Tisti nesrečni hlapčič je bil predikantov lastni prvorojenčič.

»V skušnjavah nas ne pusti in od zlega nas reši!« je zamrmral nesrečni oče in se začudil:

»Kako da nisem mislil na tisto? Ali bi bil prešel, da sem mislil?«

Iz vere, da ne bi bil prešel mesta, kjer je še vedno temna krvava pega pričala o smrti njegovega sina, se je zopet usopil v trdno vero, da mu je težavo poti vzel duh, ki ga je bil pozval na pot:

»Znamenje boš imel in bo vstalo med zarjo in mrakom noči!«

4 Stopil je k lini in zaprosil:

»Gospod, pozval si me. Glej, čakam. Razodej!«

In je šel z očmi na jug in vzhod čez polje, ki je tam ležalo sredi med gasnočim dnem in daljnim mrakom. Hrepeneče se je nagnil polju naproti skozi lino. Wassermannov Erazem doli na ulici ga je opazil in vzkliknil:

»Gospod Jezus! V zvonove je šel. Kdo ga umej?«

Predikant pa je iskal v polje, da so se mu oči orosile in omeglile, in ni našel. In je iskal v drugo smer, v zeleno goro pred seboj, ki je bila mesto prekrila s svojo senco, k škofljim v Loki, kjer je vedel za sovražnika Wurtznerja, na Smlednik mimo nečednega paštirja Jurija Otave do Cerkljan, kjer je bil papežniški Haumann izpodrinil evangeljskega Krištofa Schwaba. Iz solnea v čad in mrak se je pogrezala široka ravan s svojimi polji, močadami in lesovi pod zelenomodrim, mrzlim nebesom, kamor je bil iz sivine na vzhodu vstal polni mesec. Sijajno je gorela zemlja pod planinami, predgorje nad ravnjo: Kravaec, strmolski breg, Kopa, Štepanja gora in Mojzesov vrh, Viševak, Drenik, Potoška gora, Mehka dolina, Hudičev boršt in Veliki les. Vijolična zarja je šla mimo zemlje Podgorcev in Zaborščanov, senarjev brdskih in drvarjev velesovskih: Sveta Katarina v lesu, Sveta Sobota v lesu, Beli log in Zalog pod cretjem, močvirja pod Golnikom in Vevodni boršt. Tostran je bilo solnce že zatonilo, savski bregovi so ležali v mrču in čadu pastirskih ognjev in vzduhu vode. Samo polje proti jugu je bilo kakor širok hrbet pol v luči pojema-joče zvezde, pol v hladu vzhoda, odkoder je rosila noč.

Lepota razgleda je zbrisala za nekaj časa spomin najbližjega čuvstva iz predikantovih misli. Slovesno občutje se ga je polastilo in mu je bilo iz Pisma, kakor da je prerok in vidi daleč z gore Tal-Abiba, kamor ga je bil vzdignil Gospod. In iz preroka je vzrastla čudno sveta jeza vanj in je mislil krčevito z besedo in snago svojih knjig:

»Nesrečna zemlja, negodna, ki te norijo s svečenjem in zaduštvom farčiči in novi menihi, malikovski poluverci, papeževi sledniki, seme hudičevo, ki stražo streže Antikristu. Kdaj vstane tvoj red, tvojim

zapeljavcem sodec? Čuj, kaj mi je velel Gospod. Roke naj sklenem in z nogo naj udarim ob tla in zakličem joj! radi vseh gnusob Izraelove hiše. Roke sklepam in z nogo bijem zaradi tebe, Krištof Treiber, neukretni blodež, lakomni stražar norškega Tomaža Ljubljana, ki je erbič zblode, zlobote in zločesti krgave, krivine in oholnosti. Z nogo bijem, objestni ti telec, hlapčič zlodejev, ki si prišel v mojo srenjo za prascem Mercino in oslom Lathomusom in si zadnji papežnik na pridižnici v Kranju, zadnji nevidljivec lajavi, ki ni hotel roditi za moj glas, za duh gospodnji, ki mi je bil kakor vidcem in bogovcem.«

Erazem Wassermannov pod cerkvijo je s hrepenečo gorečnostjo gledal v višino. In mu je prišlo, da bi predikanta opozoril nase, in je zapel:

„Mus tiefer Not schrei ich zu Dir,
Herre Gott, erhör mein Rufen!“

Predikantu je omahnil pogled nad mesto, ki se je bilo vzviličilo v tri ulice od špitalskih vrat do stolpa nad Dolom, ki je vsako leto bruhal črne jate vran na mestno ozidje in na stolpe mestnih cerkva svetega Kocijana, svetega Boštjana, roženvenške Matere in špitalske kapele. Stisnjeno v ozidje na živi skali je živelo mesto iz polja in pristav, iz petaka, ki ga je plačeval tovornik v Lahe, iz cehov, ki so živeli svojo topo vsakdanjost iz dedov v dede, iz vina, ki ga je bilo v mestu več ko vode, iz besniških drva, iz rib v Kokri in Savi, iz sejmov svetega Marka in četrtkov v mesecu, ki so poznali tržiško usnje korduvan, šenčurske odeje, nakelske volnene jopice, loško platno, jeseniško železo, lonce iz Kovorja, krzno in kože od Kokre, smolo in gobo iz lesov na Jelovci, kostanj Podgorcev, poljanske konjarje, ajdo in med v satovju, lan in sir in vitre in jazbeče sadlo, terijak in mitridat, album nigrum za zaprte dojence, oglejski zafran, avgsburgški parhent, muzansko steklo, adiantum za mlade norške ljudi, pilule »sine quibus esse nolo« za stare device, nože, orožje, bičevnike in še nemški letak o davno pozabljenih turških vpadih, ki niso bili nič manj grozni mimo novih in zadnjih.

Predikant je premotril strehe pod seboj kakor so se vezale v treh pramenih iz severa na jug. Mrmral je ali z ljubeznijo ali s srdom, kakor že je bila ali hiša evangeljskega meščana ali dom papežnikov:

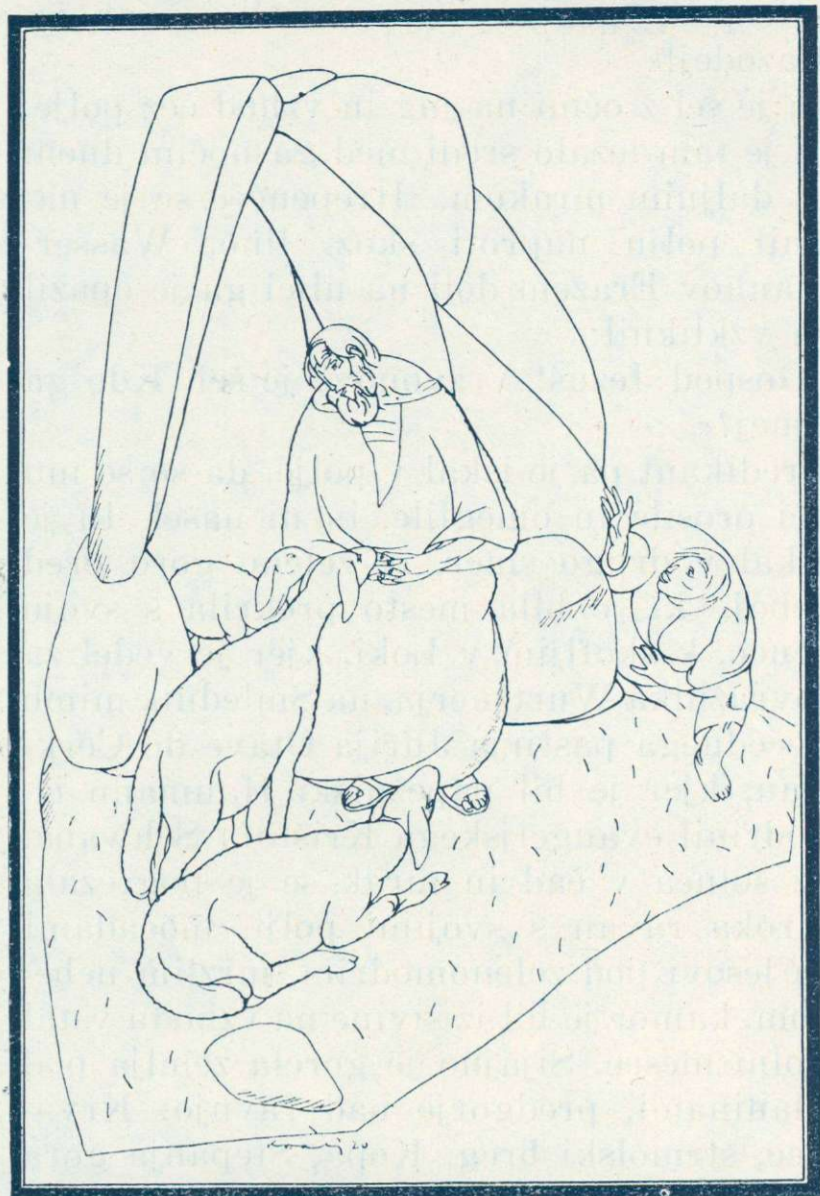
»Vzdajem vam dober večer, vi moji verni orožniki. Vam pa vzdajem hudiča, ogenj in lajno, ki ne rodite za besedo čiste resnice.« Šel je za drago strmih streh in jih je vedel po vrsti: »Martin Kunstl moj, Tone Oven Treiberjev, Janez Zamujen moj, Jurij Porenta Treiberjev, Heinricher moj, Strauss, Mernhardt, Stockzahndt moji, Urh Sparer, Klemen Raša Treiberjeva; vdova Kristančeva moja, Omersa, Smrkovec, Haertl, Štempihar, Janežič, Bogat, Treiberjevi, seme papežniško...« Kakor da sočuvstvuje z besedo predikantovo, se je razvnela pesem iz nižine v bridko molitev:

»Ne daj, Oče, naš ljubi Bog,
da bi od nas se vzela tvoj uk.
Zateri Turka, papeža,
kir zašpotujo Jezusa.«

Pesem je zanesla predikantovo uho in je opazil mladca, ki je pel. Potem pa je privedla pozornost njegovega duha streha edine evangeljske hiše med dvajsetimi papežniškimi na savski strani mesta. Vstala je žalost vanj, bridkost spominov za pokojnim tastom in žalost nad njimi, ki mu niso več sličili v gorečnosti in veri in ljubezni do čiste evangeljske besede. Zopet se je zavedel v svoj smoter in klic iz sanj in je vrgel glavo v smer proti polju na jugu. Rahel vonj zarje je ležal vse čez mimo samotnih brez do daljne kočice koncem polj, ki je tiho razpadala, odkar je bila umrla v njej stara ženica veščica, kateri so še v grobu z glogovim kolcem prebodli telo. Predikantu je planilo v licu. Prav ob koči je bil vzrastel jezdec v polje med zarjo večera in mrak noči. V bogovcu je oživelo kakor spoznanje iz višav in je zaklical uverjen, da je vstalo in je jezdec njegov sin, njegov daljni orožnik iz Nemcev, Tifernov štipendist.

»Tebe mi je napovedalo, moj sin, moj Gedeon,« je mrmral; »jašeš, jašeš.« Stegnil je roke predse, daljnemu v pozdrav. Iz globeli se je oglasila nova pesem, bridkejša:

»Tam pri teh vodah Babilon
smo žalostno sedeli...«



KRALJ FRANC: TRENTARSKI ŠTUDENT II.

Ni je čul, ni poslušnil.

Koj nato pa je zato sunilo jezno in uporno, izzivaje hripavo in zelo glasno:

»V Kranji je zdaj en papežnik,
tega hudiča učenik,
Treiber je njegovo ime,
pravo hudičevo seme,«

Bila je morda jezna očetova beseda iz veže, ki je še podpihala mlado hlapčičevo gorečnost. Bila je morda zasmehljiva opazka Erazmovega brata, ki je bil za nekaj dni prišel iz ljubljanskih šol domov in si baš likal obleko, ker ga je bil domači župnik povabil na večerjo. Morda je bila celo hudomušna opomba in pomilujoč nasmeš sosedove hčerke, Erazmove vrstnice, žive Snedčeve Agate, ki je gorela za mladim in ni hotel norški mladec roditi za njeno prijateljstvo.

»Treiber je njegovo ime,
pravo hudičevo seme,«

je ponovil Wassermannov bojevito, strastno, a se umiril, ko je videl, da je mož v zvonovih pogledal z bridkim nasmehom

nanj. Predikant pa je sam zase zamrmral pomilovalno:

»Mlada, vroča kri! Če bi ji dana bila vztrajnost, vernost in moč!«

Tedaj pa je segel v njegovo besedo neki neznan glas.

»Ščenè razločensko, hlapčè negodno!« je bilo slišati preprosto, kratko. Predikant je zagledal v lini ob sebi človeka, ki ga ni poznal. Bil je tridesetleten mož in se je zaupljivo obrnil k bogovcu in dejal:

»Lej, kakšno šibo si je spletel stari Wassermann. Sam ga je učil peti pesem, katere mu zdaj odučiti ne more, telcu hotljivemu za licem bogovčeve na Brdu.«

Predikant je pozabil na jezdeca v polju; lice se mu je zmračilo in je vprašal:

»Kaj misliš? Katere bogovčeve?«

»Poznam je ne,« je odvrnil oni preprosto, »moj oče Pero mi je pravil, kakor so mu babe povedale, ki hodijo v grad prat. Hudič jo je obsedel, so rekle, ji vzela dekelstvo in upalil polt, da nori za moškimi in je neki taka, bi rekel moj oče, da je celo očeta strah in sram in jo zapira, lutrovec norški Jernej.«

Prezirljivo in rezko se je obrnil predikant v stran in pogledal v smer proti polju, kjer je gasnila zadnja zarja. Še je tam brodil jezdec sredi med dnem in nočjo, a ni se zdelo, da bi se bil približal. Predikant je trenutno pozabil soseda ob sebi. Njegova ljubezen je trpela v daljo:

»Izza hiše vedomec si vstal v polje. Ali nisi moj sin? Davno je red, da se mi vrneš. Kam jahaš? Ne bližaš se. Ali ne znaš poti več? Noč te bo zajela, da ne bom razločil tvojega lica, ko prijahaš. Ali si sploh ali pa si le slepilo iz nenavidnega?«

»Svojca oprezuješ,« se je zopet oglasil zaupno dobrodušni mladi mož ob predikantu. In še je govoril in se začudil:

»To bi pa le rad vedel, kdo ti je odprl sem gori. Po steni, bi rekel moj oče Pero, menda nisi priplezal kakor martinček. Pa saj nisem radoveden, a moja služba je zdaj takale, moja služba po očetu, ki je naduho dobil in je star, da boš vedel in mi zameril ne boš.«

Bridkost pikre pomilovalnosti je obrobila bogovcu ustnice. Iz občutja neljube soseščine je namenoma prijazno pokimal Wassermannovemu mladcu v nižavo. Njegov sosedi v zvoneh je videl in se mu

je obraz glupo podaljšal. Nato pa mu je vzrastla v lice užaljena zavednost in slovesna odločnost. »Kaj si mu prijatelj, razločencu?« je vprašal. Predikant se je živahno okrenil in mu mrko pogledal v lice. Ni takoj imel besede. Ko pa jo je našel, je sunil odkrito: »Ti sam si razločenec!«

»Lažeš se,« je odvrnil oni. »Novi cerkovnik sem po očetu Mihi, ki je zaradi lutrovcev v naduho prišel. Toliko so mu negodni podrezovali vrvi.«

Ker ni umel predikantove besede, je še živahneje prepričeval:

»Še na misel mi ni prišlo nikoli, da bi bil za njimi bezljal. Kako neki? Petnajst let sem služil škofljim v Gornjem gradu in bi jim še. Ti me nikar ne psuj!«

Predikant je zopet nemo strmel preko polja na jugu. Zarja je bila ugasnila, a jezdec ni bil bliže. Za bogovčevimi pogledi grede je doumel cerkovnik:

»Pa ne da čakaš onegale tam? Star si, bi rekel moj oče, in slabo razločiš. Jaz sem mlajši pa vidim. Sence ne meče več, spoznam pa le, da jaše proti škofljim v Loki in ne na Kranj.«

Rezko se je tedaj odtrgal predikant od polja med nočjo in dnem. V lice mu je bila stopila blodna napetost. Gibal je z ustnicami, a besede ni izrekel. Iz nižine se je zopet oglasil Wassermannov. Pa ni bila več molitev, bila je pesem mlade, zaljubljene, žalostne krvi:

„Ach Sieb laß dich erparmen,
daß ich so elend bin
und schleuß mich in dein Arme.“

Bogovec se je zdramil in zdrznil. Stopil je za korak bliže k cerkovniku in rekel:

»Ali ga slišiš? Si rekel, da nori za bogovčevo hčerjo?«

»Tako sem povedal, kakor mi je povedal oče,« je odvrnil cerkovnik. »Nori. Pa dekle je obsedeno.«

»Moja hči ni obsedena!« je vzkliknil ostro bogovec.

»Tvoja hči? Bogovčeva, sem rekel,« je zijal cerkovnik. Nato pa se mu je zavitilo:

»Kaj, ti da si?«

»Sem,« je odvrnil jasno predikant in pomeril onemu lice in postavilo. Čudna moč je bila vzrastla vanj. A tudi cerkov-

niku je zaigrala mirna službena odločnost v očeh in je rekel sirovo odkrito:

»Saj se ne bi čudil, če te je hudič dvignil v zvonove, bi rekel moj oče. Njemu ste jih rezali, meni jih ne boste, vrvi, pravim jaz. In če se mi koj ne spraviš dol, bom sam skrbel.«

Zadrhtelo mu je v rokah, s katerimi se je bil oprl v zvon, da je zamolklo zabrnelo. Predikant je nemo utonil pred njim na lestve v stolp.

»Saj mi je resnico povedal, norški stražar Treiberjev,« je mrmral. »Hudič je bil, ki me je vzdignil v zvonove iz duhovine, ki je nisem imel, nenavidni, lajavni, trikrat lažni, hudič, hudič, hudič.«

Cerkvenec je zvonil. Težko je padal glas nad ceste in ulice in strehe mesta, ki je tonulo v mraku. Cerkvenec je pridržal zvon. Jeknil je še parkrat v zadnje njegove besede:

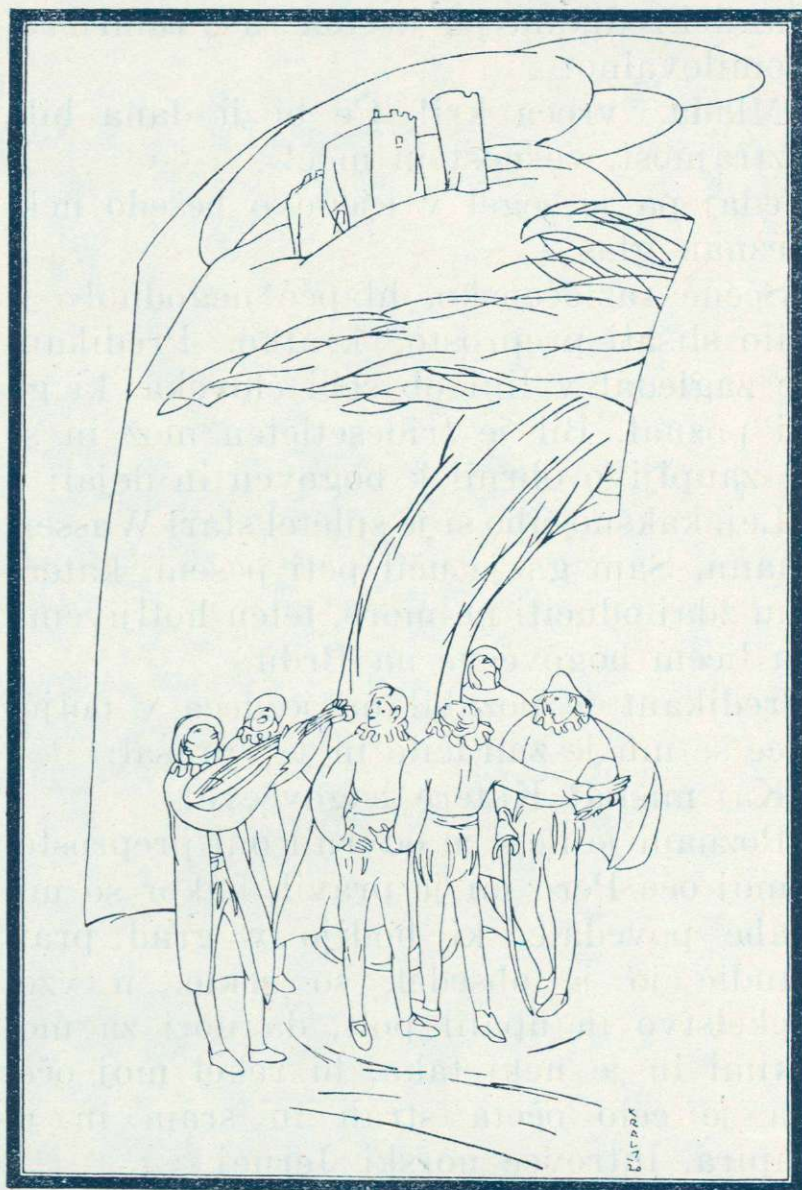
»Zdaj in ob naši smrtni uri.«

»Amen!« je odgovorilo z nad zvonov in pred cerkovnika je zdrknil človek in se postavil z glupim nasmehom obenj.

»Norski Čatuljica,« je vzkliknil cerkovnik, »ti torej si odprl lutrovcu v zvonove? Tako služiš in strežeš?«

Stegnil je roko, da bi pograbil onemu v skuštrane in sršeče lase. In oni mu je glavo naproti priklonil, kakor da se sam zaveda, da je zaslužil kazni. Bil je nizek zarastel človek bolj otroku podoben nego tridesetletnemu možu.

Zapitemu kovaču pod mestom se je bil rodil. Očeta so mu ubili v nedeljskem pretepu na farovski loki, mater mu je božja oblast vrgla v Savo, ko je prala, sam je padel iz zdiča pri peči, kamor so ga bili položili, ko so devali očeta na mrliški oder, in se pokvečil. Potem je rastel in stradal. Mestni otroci so mu s kamenom izbili levo oko. Desni uhelj mu je odtrgal pek, kateremu je bil zmaknil hlebček kruha, bridko ga je bil oklal pes, ko je lezel spat v pristavo pred mestom. Za kos kruha so ga poslali evangeljski otroci v stolp farne cerkve, kjer jim je bil besni cerkovnik Pero nastavil skopec, ker so mu hodili pod zvonove podrezovat vrvi. Res je zašel v železje. A od tedaj se je prevrglo v njegovem življenju. Cerkovnik ga je polmrtvega vzel v hišo in skrbel zanj. Samo eno krivico mu je še storil, ko se je bil



KRALJ FRANC: TRENTARSKI ŠTUDENT I.

pošalil z njegovo bedno in nakaženo postavo, da je prava čatuljica. Ime se je otroka prijelo in ko je dorastel, že sam ni več vedel, da je njegovo pravo ime Tilen.

»Zakaj si mu odprl, povej, zakaj?« je strahoval mladi cerkovnik pohlevnega reveža.

»Bal sem se ga,« je odvrnil Tilen.

»Bal?« se je začudil cerkovnik in se z zadoščenjem pomeril z onim.

»Jaz se treh takih ne ustrašim,« je menil in pozabil svoje stanovske strogosti.

»Pojdiva,« je velel nato. »Pa da mi kaj takega ne storiš več. Za to te ni redil moj oče in priporočil še meni. Če ješ moj kruh, ga zasluži ali pa si preberi.«

Tiho je utonil Tilen pred cerkovnikom v stolp. Godrnjaje je sledil gospodar. Ob tretji lestvi v temi pa je obstal in dejal sam zase:

»Tu menda je priletel ob steno tisti nesrečni hlapčič. Pasji oče, lutrovski! Ali se mu ni obrnilo srce, ko je plezal tu mimo? Ubogi otrok. Nad očeta naj pride njegova kri in če je res videl, da se mu je hudič popačil znad zvonov, preden je padel —«

Sredi besede se mu je čudno posvitalo v glavi in je vzkliknil:

»Čatuljica! Odkdaj laziš nad zvonove?«
Tilen pod cerkovnikom je obstal in ni odgovoril.

»Molčiš,« je menil cerkovnik, »pa ti zdaj jaz povem, kako je to. Bojiš se lutrovec z Brda. Saj se ga lahko. Sina si mu ubil.«

»Sam je padel,« je zaprosil Tilen.

»Padel je,« je rekel cerkovnik, »pa zakaj. Poslušaj me. Tebe je zagledal nad zvonovi in morda si se mu celo popačil, kaj?«

»Rezal je vrvi,« se je opravičil nedorasli. Cerkovnik ni odgovoril. V svoji preprosti glavi je domislil:

»Pri spovedi bom povedal, kar vem. Duhovni naj razloči, kako je, ne moja kmetiška glava.«

Na glas pa je velel Tilnu:

»Nad zvonove ne lazi več!« —

Zaprl je cerkev in šel k župniku Treiberju, da bi mu povedal, kako je našel predikanta v zvoneh. Našel je župnika v družbi s človekom, ki je bil pravkar prijezdil od Kamnika čez Šenčur v polju med zarjo večera in mrakom noči. Bil je mladi Harrer, čigar družina je bila še nedavno Knafljeva. Mladi Harrer je bil prijahal v službi škofa Hrena in izročil župniku zaupno škoflje pismo. Župnik Treiber je bral podpis:

»Thomas, episcopus, commissarius caesareus in evangelicos.«

Posluhnil je cerkovnikovemu poročilu. Nato je menil, kakor da pomiluje:

»Aeger mente et corpore. Profuga! Non perdurabit!« (Dalje.)

ZEMLJA.

TONÉ SELIŠKAR.

Kakor posesana volkulja
se je zleknila zemlja v jeseni.

Z železom so ji parali prsa,
njena obilna in mlečna,
vsi njeni nešteti otroci;

z železnimi ostmi so ji odpirali prsa
njena obilna in radodarna
in kmetiči so na obrazu ležali
in so jokali
v smehu
kakor otroci.

Sedaj leži mati in spi. Počiva.

Po sneženih poljih romam in me je strah
mrliča z živim plodom v telesu.

Strah me je,
mati,

Tvojega ploda me je strah, o, ti ne veš
kako
me je strah! —

O, mati,
zakaj, glej!

Čez leto dni, ko boš rodila,
ko boš razgalila svoje telo in boš
dojila,
bodo preklinjali tvoj plod in tvoje
telo
Tvoji najvernejši otroci,
ki bodo samo kaplje lizali —

in bodo pljuvali na Tvoj plod in
Tvoje telo
vsi tisti, ki se bodo mleka napili
in bodo v pijanosti
nad nami,
med muziko bičev in škorpionov,
cancan plesali ...

O, strah me je.

Pokleknil sem:

O, mati,
kaj je tako že od vekomaj?

Od vzhoda sem je zavalovalo po zemlji.
To je bil njen vzdih.

Na tla sem se vrgel pričakovanja poln
in sem prisluhnil —

— — — — —
Mati govori.
— — — — —

Vzpel sem se kvišku in sem
zdirjal preko sneženega polja
rjoveč:

Ni od vekomaj,
ni od vekomaj,
ni od vekomaj!

Zagnal sem se v ljudi in sem jim
klical besede:

Ho, ljudje —
ho, vi vsi,
za menoj, za menoj,

saj ni od vekomaj,
saj ni od vekomaj!

KLICANJE.

JOŽA LOVRENČIČ.

Grem po cesti — nad mano drevo zašumi:
Postoj, kam se ti mudi?

Kam? Sam ne vem.
Rad bi prišel k dobrim ljudem.

Drevo šumi, šumi . . .
Korak mi obstane — ceste več ni.

Dobri ljudje — iz srca jim rastem in jim
šumim,
počivaj pod mano in te umirim! —

In sedel sem pod šumeče drevo,
poslušal ga in čudno lahko mi je v srcu
bilo.

DRAŽBA.

NARTE VELIKONJA.

Sani peka Burje so se baš oni hip
ustavile pred gostilno, ko je sodni
sluga Anzelm, stoječ sredi gruče
ljudi na nizkem tnalu, klical že vdručič:
»Bajta brez živega inventarja dva tisoč,
z živim petnajst sto. Kdo da več?«
Gruča ljudi se je gnetla pred nizko bajto
ter norčevaje se zrla biriču v obraz.

»Vsaj petnajst sto, da se plačajo pogrebni
stroški! In vzemi brez živega inventarja!«
je silil dolgi Suhač v svojega soseda
krojača Juriča.

»Kaj se to pravi: ‚brez živega inventarja‘;
saj nimaš pri bajti ne repa ne roga!« se
je otresel krojač.

»Človeka kupiš zastonj in še pet sto pri-
hraniš. Kdo da več?« je ponujal birič.

»Za petnajst sto!«

»Kakšnega človeka?« se je naglo in raz-
burjeno vsilil pek Burja v gnečo ter vrgel
krčmarju vojke: »Konja postavi v hlev,
ves moker je!« Okoli ustnic mu je igrala
silna nestrpnost in čudna razdraženost.

»Daj, poiščite človeka, živi inventar te
bajte, in oglej si ga, kdor dražiš!«

»Ali je človek z bajto vred?« je vprašal
naglo pek.

»Pravijo!« je dejal krojač.

»Kam pa naj ga spravi občina? V mrtvaš-
nico živega ne sme, saj je staro itak poko-
pala na svoje stroške!« je razlagal Suhač.

»Ali nisi ti, Suhač, v fantovskih letih
gledal za rajno. Pa ni bilo nič, kaj?« je
vprašal krojač Jurič.

»Kar pusti me!« se je ta zgrčil v dve gube
ter udaril mimo peka v gostilno. Pek ni
zapazil v svoji razburjenosti, da ga je
nalašč sunil s poti; samo opotekel se je
od Suhačevega sunka.

»Oho!« je dejal pek ter pobral klobuk, ki
mu je bil padel v sneg.

»E, pa sem le pregнал žverco sitno; ta bi
dražil, da bi ušesa bolela,« se je smejal
krojač.

V tem hipu so privlekli iz okajene kuhinje
razcapanega bebca ter ga postavili pred
družbo.

»Za ognjiščem je čepel v pepelu ter snažil
zarjavelo pilo!« je razlagal nekdo. »Otresi
se pepela, Cene; še kravo očohajo, ko jo
kupujejo. Kaj boš s pilo, Cene?«

Cene je zvedavo pogledal po ljudeh, skril
pilo za hrbet in zajeceljal s pritajenim
smehljajem:

»Osnažil jo bom! Če je rjasta, ne teče!«
Ko je govoril, se mu je grbančilo čelo,
čez katero mu je segala rdeča lisa, zna-
menje, ki ostane, če padeš na oster kamen.
»Takšen je ta živi inventar!« je vzklik-
nil krojač Jurič, ki se je rinil bliže h
klicarju.

»Otroke in kravo bo že varoval. Petnajst
sto z živim inventarjem!«

»O!« se je čudil kovač Vrečar. »Bajta ni
vredna sedmih grošev! Pa še zapečkarja
povrh. Le imej bajto; iz samega usmi-
ljenja jo kupuješ. Raztrgana je in svisli
nima; vse so požgali na pogrebščini. Če
bo tako padalo, kakor zdajle,« je otresal
sneg iz brade, »imaš spomladi v bajti
snega do slemena!«

»Cela bajta je lažja od božičnih jaslic;
en sam človek jo prestavi z mezincem!«
se je smejal nekdo.

»Kaj koga briga?« se je otresel krojač.
»In če bi bil betlehanski hlev sam in bi
sami angelci stanovali v njej.«

»Saj tudi!« je veselo prikimal Cene. »Še
sinoči so bili angelci v izbi. K Mariji so
prišli. S tole pilo jim bom prepilil križe
na oknu,« je jeceljal ter se blodno nasmihal.
»Sedem korov pet in trideset angelcev in
dva keruba.«

Množica je prasnila v krohot. Borna
postava Cenetova, ki so mu rdeli prsti od

mraza, njegov plašni pogled in jecljajoča beseda so vzbujali smeh.

»No, krojač, pa je bajta le več vredna, če so v nji angelci!« je dražil Juriča kovač Vrečar, ki ni imel nobene vere. »Za angelece, dva tisoč!«

»Še okna bo pokvaril! Edino železo, ki je še za rabo pri podrtiji, bo prepilil!« je dejal mežnar. »Dva tisoč pet sto za ta hlev!«

»Tri tisoč z živim inventarjem, angelci in Marijo!« se je naglo vmešal pek Burja.

»Za nobeno rabo ni, za peč jo poderem!« Govoril je naglo, sunkoma, čudno se ozirajoč po ljudeh in napol pijano.

Tistikrat je Cene uprl svoj pogled v klicarja in vprašal:

»Kaj delate z bajto?«

»Prodajam jo. Tri tisoč v drugo! Kdo da več? Da nas sneg ne zamete. Z angelci in Marijo in betlehenskimi hlevom vred.

»Ne kupiti!« je kriknil Cene, kakor da se je šele zdaj zavedel, za kaj gre. »Ne kupiti!« In prikrit, bloden srd mu je blisnil iz oči.

»Kaj še! Tri tisoč petsto z vsem živim inventarjem!« je vzkliknil kovač. »Kaj bo Burja baharil tu okoli. Toliko že imamo v vasi, da ni treba tujim bahačem žvenkljati pri nas.«

»Za drva jo poderem! Štiri tisoč!« se je pridušil pek. »Ves živi inventar vzamem s seboj.«

Cene je planil na te besede kvišku; v obrazu se mu je zrcalila užaljenost, strah in grožnja.

»Nikomur je ne dajajte, Marije z angelci! Temu še najmanj!«

»Pa naj jo ima pek, če da pet tisoč!« je krilil sredi meteža kovač. »Cene, nikar se ne straši! Da bo enkrat konec! Kdo bo še stal v tem snegu!«

»Le pustite jo Burji, bo vsaj Cene pri žlahti. Pri očetu!« se je oglasil na pragu dolgi Suhač. »Kam pa naj gre sin, če ne k očetu?«

Množica, ki se je otresala snežink ter rado vedno poslušala nenavadno dražbo, se je razmajala, kakor da je padel strel mednjo. Čez hip je bila videti kakor tropa ovac, ki sili v stajo.

»Pri očetu bo!« je vpil Suhač. »Kaj ne veste, da je njegov sin? Pa bo še bajto pograbil!«

»Molči, suhač ti!« je s stisnjeno pestjo planil pek Burja proti njemu. »Molči, kaj to tebi mar? Svoje stvari bom že jaz sam uredil!«

Ljudje so mu zastavili pot in z začudenjem zrlji prizor, nato udarili v škodoželjen smeh. Pek je to videl, osupnil, se spet plašno ozrl, nato pa kakor iz sebe planil nazaj ter kriknil klicarju:

»Pet tisoč s sinom vred! Kdo da več, naj zine! Nihče! V zadnje pet tisoč! Mene ne bo Suhač učil, kaj moram. In če še kdo kaj črhne! Sem stopi Cene, da te vsi vidijo! To je moj sin, da veste! Da bo Suhač lažje spal!« Povlekel je fanta, ki se je ves tresel od mraza, pred klicarja: »Udarite v zadnje!«

»Kdo da več!« je zmedeno zajeceljal sluga.

»Kdo pa bo dal več? V prvo in drugo in tretje! Pet tisoč! Ná, Burja, bajto in fanta!«

Ob teh besedah se je Cene bebasto ozrl po ljudeh, nakremžil obraz ter začel na glas tuliti. Pravijo, da mu je krojač napravil z ustnicami zajca in da ga je to žalilo. Bog večni vedi, kaj se godi v takih uklenjenih dušah.

»Kaj boš zdaj tulil!« ga je tolažil kovač Vrečar. »Vsaj zeblo te ne bo tako nazarensko pri peku!«

Cene pa se je sključil na prag bajte ter si s prsti rdečimi od mraza brisal solze, ki so mu polzele po licu.

»Kje so ključi? Ključe sem!« je zahteval Burja.

»Vsaj podpiši prej; kar v gostilno stopimo, da se uredi!« se je otresal sluga Anzelm. »In so prodali Marijo!« je jecljal bebec na pragu.

»Nikar, Cene!« je tolažil kovač. »Le zase ohrani Marijo in vsi angelci bodo šli za njo.«

»Drag si, Cene!« se je vmešal mežnar. »Še dražji od ovce. In nobenega haska ne bo imel pek od tebe, samo žal mu bo!«

»Za strežaja mu bo in za vratarja,« je razlagal kovač. »Pa vzemi ti sina za strežaja, Jurič, če ti nese. Veš kaj, Cene, če res ne nehaš, kar vzemi Mater božjo, da pridejo angelci za njo. Tam ne bo treba piliti omrežja; okna so dovolj velika!«

Cene pa se je grčil v eno samo kepo ter od neznanega strahu, razburjenja in srda jecljal nerazumljive besede.

Dražbe je bilo konec. Burja se je čez hip vrnil, prijel fanta, ki je še vedno plakal na pragu, za roko ter ga potegnil s seboj. Ljudje so se bili že razšli. Snežinke so še močnejše naletavale.

»Vstani, da te sneg ne zagrne. Stopiva na polič vina. Če sem te kupil in nimaš nikogar na svetu — kaj bi te kupoval, ko si itak moj. Ne bodi, no! Ali misliš, da sem prišel radi bajte! Ne, srce mi ni pustilo za tebe voljo. Le pripravi svoje reči; pri meni ne boš lačen in že davno bi te bil vzal. Pa ni mati pustila! Da te bom imel za bogvekaj pri hiši! Bala se je zate kakor mačka. Ali sem kaj podoben mačku, ki mladiče žre? No, le povej!«

Cene ni prišel do besede, le strmел je v pekov obraz in na licu se mu je zrcalila groza.

»Le vzemi svoje stvari s seboj! In nič se ne boj, za strežaja mi boš in za vratarja, pravi kovač. Pred mojo sobo. Čisto novo obleko dobiš.«

Stopila sta v bajto. Gole stene in prazna izba je pričala o njeni revščini. Odkar so odnesli gospodinjo iz nje, so si sosedge izposojali dan za dnem zadnje borno pohištvo, le na klopi za ognjiščem je bila razcefrana odeja in kup cunj za vzglavje.

»Tak kje imaš Marijo?«

»Tam!« je trepetajoče pokazal Cene v kot.

»To je tista z muziko,« se je ogrel pek.

»Vidiš, to sem pa še jaz kupil tvoji materi za spomin. Tvoja mati je bila čudno dekle,« je nadaljeval kakor človek, ki bi rad nanovo preživel daven spomin, »čudno dekle, pravim. ‚Kupi mi Marijo z muziko.‘ Ali še igra? Pol ure igra. In sem jo kupil. Navij jo, če še igra. Kako sva se smejala! Tisto o ljubem romarju. ‚Romaj, oj romaj, romarček!‘ No, le navij, če igra.«

Cenetu pa je blodna boleost grabila v dušo. Tresoč se je stopil na zaboj ter iskal ključek.

»Daj sem, no; preden se ti pripraviš! Čemu se spet kremžiš? Ali misliš, da sem maček. In ne bom ti je vzal!«

»Če ste jo kupili?«

»Seveda sem jo kupil! Pa snemi jo in s seboj jo vzemi!«

Ker je bil Cene premajhen, jo je snel Burja sam. Razglašeno je zabrnelo in zacingljalo v podobi. Fant je hlastnil k nji.

»Angelci!«

»Seveda! Ne bom ti je vzal, ne! S seboj jo popeljeva. Kakor takrat s tvojo materjo. Celo dolgo pot v mesečini čez zasneženo polje. Če je človek mlad! Saj ti ne bo hudo pri meni, nič se ne boj. Da ne boš brez dela, boš za strežaja, za mojega osebnega strežaja in podobo boš navijal. Če je zanič, kupim novo!«

»Pa jo vzamem s seboj!« je jecljal Cene. »Kolikokrat naj ponovim, da jo vzameš s seboj!« je prikimal pek ter prižgal viržinko.

»Tudi bajto?«

»Ne, tega pa ne!« se je nasmejal. »Ti si pa res zabaven človek! Čemu ti bo bajta v moji hiši? Ali veš, da imam veliko hišo! Za tri bajte.«

Potisnil je fanta pred seboj iz izbe ter zaklenil za seboj. Cene je krčevito tiščal z eno roko podobo, z drugo se je uprl ob podboje.

»Ostanem tu, ostanem tu!« je jecljal, »zakaj ne bi ostal tu!«

»Pa od lakote pogineš! Kaj meniš, da te bodo angelci hranili; kar navil boš muziko, pa bo miza pogrnjena. Ti fant neumni! Cel tisočak sem več dal ko treba! Ali misliš, da si z bajto vred toliko vreden? Rad bi vedel, kdo bi bil kupil! Tebe pa na cesto! To si videl, kako so se muzali! Pa mi ni dalo srce! In kaj meni tisočak, če gre za tako posebno šalo. Stopi!«

Cenetu se je v glavi vse križem mešalo. Le toliko mu je bilo jasno, da je pek nekaj kupil in da se godi nekaj nenavadnega.

»In bajto boste pokurili?« je nenadoma ujel misel, ko sta stopala proti gostilni.

»Vidiš, pod steklo je ne morem dejati! Saj ni za drugega!«

Cenetu je bušila kri v glavo.

»In tam, kjer je, ne bo nič.«

»Seveda ne bo nič!«

»Toda to povem,« se je razbesnil Cene, »da jaz ne pojdem nikamor.« Skrčil je pesti in divje pogledal očetu v obraz.

»Glej ga, no! Za bogplačaj pa še grozi!« se je raznežil pek. »Kako je brezpameten. Ali sem jaz rešil tebe stradanja ali ti mene? Muziko si rajši navij! Tako si muhast kakor tvoja mati. Za nič se je namrdnila. ‚Izberi si karkoli,‘ sem ji dejal, in si je izbrala tole muziko. ‚In na saneh me pelji, ko bo mesec svetil.‘ To je bilo

vse! Toda, čemu to tebi pravim! Kaj tebi mar. In sva se peljala.«

Cene je poslušal le napol. Tiščal je na prsi podobo, v kateri je cingljalo in brnelo kakor pozabljen pesem. V gostilni je igrala harmonika in pek je glasno zavriskal.

»Cenetu eno na čast! To je moj sin, ljudje božji; kupil sem ga. Ali je že kdo kupil sina na dražbi?«

»Ni kupil!« se je prihulil mežnar. »Že to je vredno litra!«

»Za fanta vina! Da se ogreješ. In meni reci: oče! Ali si razumel? Oče!«

»Oče!« je plaho ponovil Cene.

»Na glas, da bodo slišali! Da ne bo mislil Suhač, da se koga sramujem!«

»Oče!« je počasi preplašeno stisnil Cene skozi zobe.

»Mati mu je od gladu umrla!« se je zamajal Suhač preko sobe.

»Kaj govoriš, ko ne razumeš! Vse sem ji ponudil, pa si je poželela muzike!« se je oprezujoče zdrznil Burja. »Kaj ti veš?«

»Kaj jaz vem? Jaz vem toliko, da ti bahariš. Zaradi te tvoje baharije te ni marala. ‚Vse ti kupim!‘ Kako pa! Pa še za muziko nisi imel dovolj. Kar odkrito povej, če si imel dovolj.«

»Pa bi ji ne bil kupil. Le dvigni, Cene, podobo, da ga udariš po nosu. Ali sem ji jo kupil ali nisem?«

Pivci so se krohotali. Suhač je omahnil spet na klop ter udaril po mizi.

»Hudič bahaški!«

Cene je medtem že sedel za mizo ter poželjivo zrl kruh na pladnju.

»Ná, Cene!« mu je primaknil kruh. »Tak kruh bo zmerom pri naši hiši! Nikar se nič ne boj, pa klobase dobiš. Vsak večer bova imela klobase. In pij, fantiček! Nocoj imava še daleč.«

Cene je zvečil kruh ter otepal klobaso za dva. A vsak hip je uprl pogled v podobo poleg sebe, in ko se je prepričal, da je še na mestu, je spet založil.

Oče je z užitkom gledal sina ter se naglo domislil:

»Da ne boste dejali, kakšen oče sem!« je vpil pijano; vino ga je bilo silno razgrela.

»Sem pojdi, godec, in sinu zagodi, ko já. Daj še ti, Cene! Sem daj svojo muziko!«

In iztrgal je fantu Marijo iz rok ter jo navil. Čudno so zazveneli njeni stekleno

cingljajoči zvoki v hrušč raztegnjene harmonike.

»Sin, sinko moj, pleši, plešiva!« Ves pijan in kakor iz sebe je pograbil sina za roko ter ga zavrtel po sobi. Družba se je smejala cepetanju počasnega bebca.

»Zdaj pleše s teboj, z materjo je tudi plešal. Sram te bodi, fant, vse vas bodi sram, da mu ne pljunete v zobe!« se je spet raztogotil Suhač ter prestavil svoje dolge noge pod mizo. »Da, sram te bodi! Niti babice ni plačal zate. Jaz sem jo plačal, fant! Fej, v zobe ga suni!«

»Tiho, tiho!« je zagrozil pek in noge so se mu čudno pošibile. »Danes, nocoj poravnaj ves svoj dolg, vso svojo pokoro! Kakor da me je ona poklicala! Kakor da je ona priklicala nadme vse to! In njena muzika! Kaj vi razumete, zakaj gre. Nič ne razumete. Ali si ti že kdaj ponujal dekletu vse, pa ti je rekla: ‚Kupi Marijo z muziko!‘? In kupiš, čeprav ne s svojim denarjem. Zato molči ti, kaj ti veš! Če si pa ti babico plačal, pa povej, kar povej, ná tisočak! In če tisočak ni dovolj, ná dva, vse, vzemi suktnjo, toda to ti pa rečem, da bodi tiho, da mi fanta ne pokvariš! Da, da fantu ne pokvariš te edine sladke minute. Saj gre le za eno sladko minuto. Za hip, ko ti ni na svetu nič mar! Da, Cene, le za sladki hip, ko ti igra Marija z muziko!«

Cene je z grozo gledal ta prizor. Nekaj časa je strmел v očeta, ki je krilil pijan proti Suhaču. Pijanci so se krohotaje zgrinjali okoli mize. Ko se je oče obrnil nanj, je planil na klop, prijel podobo z obema rokama ter začel kričati, kričati na vse grlo, kakor da ga nekdo drži za vrat. Na licu se mu je zrcalilo nepopisno trpljenje, poteze so zadobile izraz neizrek-ljive groze. Trepetal je po vsem telesu, obračal oči ter kričal nerazumljive glasove.

Za hip je vse onemelo, nato je planil oče k njemu ter ga pritisnil na srce.

»Ne bodi tak, sin moj; kaj ti je, fant? — Ali nisem dejal, da boš pokvaril fantu to minuto. Vso blaženost si mu pokvaril. Ali misliš, da ne razume? Ej, bebec razume več nego ti, ko pride pravi hip,« se je jezil na Suhača. — »Pomiri se, fant!«

Cene se je zvijal v njegovem objemu, nepopisen stud in strašno spoznanje, ki

ga morejo doživeti bebeci le »v pravem hipu«, je sijalo iz njegovih prestrašeno motnih oči.

»Jaz pojdem domov, jaz grem domov!«

Pek je za hip osupnil:

»Kam domov?«

»Domov, domov!«

Ves preplašen in do solz ginjen je držal fanta v rokah. Kakor da je tudi on izgubil pamet.

»Da, da, domov! Pri meni ostaneš, Cene; če materi nisem pomagal — kaj gobezdaš, Suhač? Ali sem sploh mogel? Zadnji denar sem dal za muziko, še dve gospodarjevi kroni. Kaj pa naj da pomočnik. Zdaj, sin, pa je vse prišlo naenkrat! Odpusti mi, odpusti! Vsaj tole minuto sem ti hotel rešiti, da se sam potolažim ob tvoji blaženosti.« In pokleknil je pijan pred bebeca ter prosil s povzdignjenimi rokami:

»Odpusti, o, odpusti! Tudi to minuto mi odpusti!«

Bebec pa se je tresel kakor šiba, tiščal podobo na srce ter se jecljaje odmikal:

»Domov, domov!«

»Domov, kam domov?« je ponovil pek za njim v čudni zmedenosti ter se ozrl po ljudeh, nato se zasmeljal kakor bi blaznel:

»Saj res, domov! Napreži sani, krčmar, domov! Naravnost domov! Cene, ti pa še pij! Dajte, ljudje, piti mojemu ubogemu fantu! Da bo vsaj ta večer zanj zvezda, da, zvezda zanj. Tako je morala enkrat priti pokora. Kaj razumete! Nič ne razumete! In da muzike ne pozabiš, angelci pridejo za nama!« se je sklonil k fantu ter mu skrivnostno pošepetal na uho: »Angelci za Marijo! Ali ti veruješ v angelee in Marijo? Tvoja mati, o, moje davno dekle, je verovala ter pozelela Marije in muzike. Ali se rad voziš? S sanmi! Domov se pelji!«

Cene je prikimal.

»Zdaj pa še navij, da bo igrala kakor takrat. Ah, kaj ti veš! Kaj vedo vsi ti ljudje. Takrat z materjo. Snežilo pa ni, mesec je sijal. To je posebna sladka minuta!«

Spravil je fanta na sani ter ga toplo zakril z odejo.

»Le sedi, saj si drag. Toda če bi bil še dražji! Marija bo igrala, ti boš meni za strežaja, angelci bodo prišli za nama — in prosila bova!« mu je skrivnostno

zašepetal na uho. »Prosila bova, kajti kupil te nisem za svoj denar!«

Burja se je skrivnostno sladko zasmeljal ter nategnil vojke.

»Tako, sedi mirno, da ne padeš s sani. Kaj imaš tu? Pilo! Fant, to pilo deni v zunanji žep, da te ne bo tiščala. Tako! Ostro konico ima, da se zbodeš. Zakaj tako ostro konico? Zdaj pa sedi in zavij se! Podobo! Marijo spredaj in navij jo, da bo igrala. Ali si se že kdaj peljal z muziko?«

Konj je že dirjal iz vasi. Kraguljčki so prižvenkavali cingljanju Marijine podobe. Sneg je bil zagrnil pota in je še vedno drobno naletaval.

»Nocoj je zadnja vožnja, fant! Bog ve, kam se peljeva. Konj ni več moj. Tudi meni so prodali, danes so tudi meni vse prodali,« je s posebnim poudarkom in zateglo stisnil izza zob. »Da, prodali vse do zadnje žemlje!« Iz oči mu je sijala čudna groza in pričakovanje.

Nastal je molk, le kraguljčki so zvončljali v noči. Čez hip je pek spet zbral svoje misli ter lokavo nadaljeval: »Pa sem jim odpeljal konja in sani in denar, da sem kupil tebe. Za strežaja mi boš in prosila bova skupaj. Daj, da Marija kaj zaigra. Tisto o romarčku. ‚Romaj, oj romaj, romarček!‘« je poizkusil hripavo zapeti. »Kaj nama mari. Eno samo sladko minuto! — Še igra! To se moraš naučiti, ti boš pel, jaz bom navijal. Še zmerom igra. Tako kakor takrat, tisto noč! S sejma sva se peljala z materjo in nama je igrala. Kako me je takrat bolelo srce. Sin, ali verjameš? Kaj ti veš, kako me je bolelo srce! Pomočnik, pekovski pomočnik sem bil in dve gospodarjevi kroni sem dodal za podobo. Tvoja mati je bila čudno dekle; smejala se je in dejala: ‚Ti boš nekoč prišel na boben!‘ In se je izpolnilo! In tako se danes peljeva s tujim konjem in si bil kupljen za tuj denar. Roko sem ji takrat držal na toplem, na golem, na prsih, na njenem srcu, in podoba je igrala. Vse za en sam sladek hip!«

Sani so drčale v temo in noč; čim dalje sta se vozila, tem čudneje je zvenel pekov glas. Slednjič je ves ginjen povlekel fanta na srce ter ga začel poljubovati na lase, na vrat in lice.

14 »Odpusti, Cene, zaradi matere odpusti!«

Bebca pa je v temi in metežu prevzel neznanški strah; nikjer ni bilo luči, ne hiše, le črna drevesa so švigala mimo nju in bela odeja se je izgubljala v meglo; pred njima se je le slišal topot kopit, žvrgljanje kraguljčkov in cingljanje Marijine podobe: 'Oj romarček, romarček moj!' V neznani instinktivni sili je tiščal od sebe ostudno pijani obraz, ki ga je poljubljal, nato pa otipal pilo v žepu ter sunil z njo na vso moč očeta pod vrat.

»Kaj ho—« je zahropelo peku v grlu. V obupnem sunku je udaril nazaj. Bebec se je preveznil s sani v sneg, pek pa je omahnil na sani in curek krvi mu je brizgnil iz vratu.

Konj se je vzel in planil v dir: na saneh je v zadnjih hipih hropel pek Burja, poleg njega je igrala Marija: 'Romarček moj'. Za sanmi je kričal sredi zasnežene poljane na dražbi za tuj denar kupljeni sin ter tiščal z obema rokama zvinjeno nogo.

NEVESTA.

DEBELJAK TINE.

Ah, že do polnoči jočem —
in ustnice se mi smejo, ko poljubljam
zvezde v daljini, ki bdijo nad mano to
zadnjo noč —
svetle njegove oči...

V rokáh držim lilijo blede —
Božam jo s plaho dlanjo dehtečih sanj...
in trepetam v sijaju opojnih zvezd —
svetlih njegovih oči:

Zagrnila tedaj bova okna
in rdečo prižgala svetiljko...
vztrepetala bo lilija v luči polnočni —
O vem, sklenila dlani bom v nemo
molitev:

Mož moj, sprostri žareče roké,
da ne ospè se cvetje na tla,
na črna tla —

O, črna tla...

Že do polnoči jočem —
Le eno noč še, Devica, naj lilija moja
dehti?

O, blagoslovi jo z roko hladilno,
ker bojim se rdečih svetiljk...
polnočnih zvezd...

PELIKAN.

JOŽE POGAČNIK.

Perišče nastavljam
in v srce potapljam,
da bi nadojil
sebe in vas.

Pa mi je kri kakor voda — —
Jaz sem onemel in skrbi me
za sé in za vas.

RAZODETJE.

F. S. FINŽGAR.

(VII. poglavje iz romana.)

Ko je tistega dne kaplan Matevž odmolil brevir, se je lotil, da pospravi po pisalniku v svoji skromni sobi. Ta pisalnik ni bila kaka modna konstrukcija za odlične sobe zlasti onih, ki nič ne pisarijo. Bila je čisto preprosta mizica z miznico na ključ, ki jo je kupil za šest goldinarjev. Na tej mizi je bilo vse: njegova korespondenca, ki je še bila tisti rahel odmev bogoslovcev-novomašnikov, razpršenih in die divisionis apostolorum na vse kraje in konce dežele, rahel odmev, ki je zamiral od dne do dne. »Vzamejo vase ga njene moči« velja o vsakem mladeniču, ki zapusti natrpan vzorov in s perotmi do neba semenišče, ko pride na faro. Vse tanke nitke prijateljstva, ki je bilo sklenjeno po semeniških celicah in na vlažnem, puščobnem hodniku ob pipi knastra, se trgajo druga za drugo, dokler ne počijo skoro vse in ostane le ena — morda dve. To je občutil tudi kaplan Matevž in pravično priznal, da sam ni nič boljši, in vrgel še teh par pisem in razglednic v koš.

Razen korespondence so bile na mizi tedanjega časa revije: Zvon, Dom in svet, Vrtec. Poleg njih odprta Summa Aquinatis II/2: Utrum contentio sit filia inanis gloriae in takoj poleg nje Mali stavbnik, ravnilo in obrisi nekakšnega poslopja. Tomaža je zaprl, do nedelje je bilo še daleč, in si je pripravil Malega stavbnika. Preden se je lotil dela, je pogledal še po sobi. Sunil je dolgouhega zajca, ki je gledal izpod postelje (zanjo je dal tudi šest goldinarjev), da je zletel v kot in se skril, nato je stopil h klečalniku, na katerem je stal reven kip Madonin. Od



JAKAC BOŽIDAR: KONCERT. (LESOREZ.)

krošnjarja ga je bil kupil. Pa kaj zato? Ob straneh sta cveteli deviški materi belagoniji, pred njo je mežikala rdeča lučka. Kaplan Matevž jo je ljubeznivo utrnil, odtrgal orumenel list belagoniji in bil ves vesel svoje revne kapelice. Šel je še parkrat po sobi, si zvil cigareto in se domislil šole, od koder je prišel pred dobro uro.

»O, ta Ocepkov Matevžek!« se je nasmešnil. »Menda ga imam zato tako rad, ki mu je ime kot meni. Danes mi je spet izvrstno odgovoril. Ti tič tak!«

Ko ga je namreč vprašal, kaj bi storil, če bi izbruhnilo preganjanje kristjanov pri nas, je Matevžek naglo razsodil: »Ušel bi.«

Pomudil se je še par minut pri Matevžku, nato je sedel k Malemu stavbniku in začel študirati predpise, kako debel mora biti zid, kako sleme itd.

Tedaj potrka težka roka, da so se potresle stare, zvežene duri.

»Oho!« je vzkliknil Matevž in prožil roko možema, ki sta vstopila.

»Brus sva Vam prinesla!« je rekel Konič z Lesnega brda in je postavil na tla vrečo z dolgim sesukanim vratom, na katere dnu je bilo zares nekaj okroglega.

»Kakšen brus?« se je smejal kaplan.

»Da si zobe nabrusite,« je razlagal Gašperlin s Češnjice in pomagal tovarišu, da sta otela iz globoke vreče — hleb sira.

»Kaj pa mislita?« je tlesknil Matevž z rokama in se smejal siru, ki ga je Konič zakotalil po sobi.

»Tako smo sklenili v srenji. Sirarna za Liscem stoji, podporo od dežele smo prejeli — in za vse to, za načrt in za podporo imamo zahvaliti Vas. Sprejmite torej za dobro ta okrogli boglonaj. Kakor kdo more, saj veste!«

»Preveč, vse preveč,« je ugovarjal kaplan Matevž in se vseeno spustil za hlebom, ga dvignil in ga poveznil kar na posteljo.

»Kdaj mu bom kos, mrhaču,« se je izgovarjal in še enkrat potežkal sir.

»Kaj bi se izgovarjali? Danes nekaj, jutri nekaj. Prijatelje tudi imate. In če ga brtevs pošljete domov staršem, Vam ne bodo zamerili.«

»Vse preveč, vse preveč,« je ponavljal kaplan in vse lice mu je žarelo od veselja.

»Sedita, prosim, da se kaj pomenimo. Takoj se vrnem.«

Kaplan je vzel iz omare, ki je bila za obleko in perilo narejena, pa mu je bila zaeno tudi kredenca in shramba, steklenico ter naglo odšel.

»Saj ni treba!« je klical za njim Konič. Toda kaplan ni poslušal.

»Izvrsten gospod,« ga je medtem presojal Gašperlin.

»S kakšnim veseljem nam postreže! Ko sem bil pa šel do župnika, se je tako zmrdaaval in tožjačil, da mi je zares presedalo.«

»Kaj hočeš? Vsakemu ni dano.«

»Ampak jezi ga vseeno, da hodimo h kaplanu in ne k njemu.«

»Se mu je vtaknilo, se.«

Nadaljnji pogovor je prekinil kaplan, ki je postavil vino pred njiju, natočil in napil: »Še enkrat, srčna hvala! Vse preveč, vse preveč!«

»Na dobro zdravje!« sta trkala moža.

»Viržinko, Konič! — Aha, Gašperlin, Vi pa ne kadite!«

Kaplan je prižgal Koniču in prisedel.

»Kaj pa je to risanje,« je poizvedoval Gašperlin in kazal na mizo.

»To je Strugarjev hlev. Popravil ga bo.«

16 »Tak vendar! Ko sem zadnjič gledal nje-

gove voli, sem skoro vtonil v gnojnici. Ali ima kaj upanja na podporo?»

»Za cement gotovo dobi.«

»Te podpore so pravzaprav taka reč, da bi moralo biti človeka sram. Ko sem bil še fantalin,« je moževal Konič, »je prišlo iz cesarske blagajne deset goldinarjev na srenjo, da razdeli najpotrebnejšim. S peči sem gledal na može. V tla so zrli in sram jih je bilo miloščine. Še zinil ni nihče, dokler ni srenjski župan nasvetoval: Kaj bi delili te groše. Platnarici se je podrl dimnik. Dajmo ji! — Kar daj! Kar daj! so tiščali vsi hkrati in so bili veseli, da je konec sramote.«

»Je že res,« je razlagal Gašperlin. »Takrat je bilo tako, danes drugače. Človek je otrok do smrti. Če gospod Matevž da mojemu fantu podobico, ki sta dve za en krajcar, uganja tako reč s katekizmom, da se bom navsezadnje še jaz naučil vero po tem novem. Otroku podobico, očetu podporo. Gosposka že ve.«

»Seveda ve, kako se nas mora okomatati, da rajši vlečemo. Potem pa tisti imenitni gospodje baharijo in se razkoračujejo po svetu: Glejte, to smo mi naredili! Naredil je pa le kmet.«

Kaplan Matevž je posegel vmes in začel o nacionalni ekonomiji, o socialni politiki, o črnih bukvah slovenskega kmeta in o vseh mogočih zadevščinah. Možakarja sta poslušala katedrsko učenost do zadnjega kozarca in nato odšla.

Kaplan se je ves radosten vstopil pred hleb sira.

»To je ljudstvo! Kakšna hvaležnost! Da, dajte in dalo se vam bo!«

Stopil je k oknu. Moža sta šla čez dvorišče, kjer sta srečala župnika. Odkrila sta se mu, ogovorila ga nista. Župnik je odzdravil in izpod čela pogledal na okno kaplanovega stanovanja. Kaplanu se je zdelo, da je opazil senco na njegovem licu. Grenko mu je seglo v srce. Ni razumel — ta dobri otrok. Dasi ga je sosed župnik Matija, na vso moč brihten mož, parkrat že opozoril, češ, Vaš principal je žalosten, ko je ljudstvo krenilo za Vami, pa se nič ne plašite. Razgibajte se, mladeniči, za nas starce je peč in mir in rožni venec. Sicer si pa zapomnite: V desetih letih se ljudje preobjedo samega sv. Ambroža, ne pa takih poniglavčkov kot smo mi. Tak

je svet. Lep, kdor pametno gleda vanj. Modrost gospoda Matija je kaplanu imponirala, doživeti je ni mogel. In zato mu je bil ta današnji mrki obraz grenka kaplja v čašo radosti, ki sta mu jo nalila moža.

Obrnil se je h kapelici, segel po knjižici, ki je tam ležala, že precej zaprašena, in je odprl na slepo srečo. Tako ga je poučil njegov spovednik v semenišču. Bral je iz Tomaža Kempčana: »Oh, kako more to biti, da pač hočemo nekaj biti! Vendar pa nismo v resnici nič...« Dovolj. Zaprl je knjižico in začel hoditi gor in dol. »Nič nismo.« To je bila njegova meditacija. Nič ni bilo laži in hinavščine v njej. Tako se je učil, tako je vse živo veroval.

Med meditacijo je vstopil pismonoša in mehanično položil pošto na mizo. »Že dobro,« je rekel kaplan in se še pet minut pečal sam s seboj, ne da bi se dotaknil pisem. Nato je sedel k mizi, prebral najprej par razglednic, preletel časnik in šele nazadnje, prav nalašč, segel po škarjah in odprl drobno pismo, ki ga je poznal po pisavi, čigavo je. Ko je odstrigel ovitek, je rahlo zardel.

Dragi prijatelj!

Sporočam Ti, da se bom 25. t. m. poročila — komaj verjameš, jeli? — z Oskarjem. Moli za mojo srečo!

Francka.

Kaplan Matevž je bral še enkrat, rdečica mu je šinila v lice, prsti so se mu začeli tresti, naslonil se je na stol, glava mu je klonila na prsi, pismo mu je zdrknilo iz rok in padlo pod mizo.

Obzdel je nepremično. Vse je bilo z enim samim zamahom zabrisano: nič več ni videl mrkega župnikovega obraza, nič več ni slišal Matijeve modrosti, in sirarna in možje in darilo in Mali stavbnik — še lučka pred kapelico — vse je utonilo in se razpuhtelo kakor pena. Matevž je videl samo njo, Francko, vso belo, z mirto v laseh, ob njej pa Oskarja. V zbeganem krogu so se zavrtele vse ure štiri leta nazaj, tiste ure — brezmadežnih sanj. Domislil se je, kako je tovoril z vrh Triglava v nahrbtniku težek kamen, da je dal iz njega izklesati preprost obtežilnik — za Francko. Spomnil se je svoje nove

maše, ko je bila ona družica, najlepša izmed vseh, od vseh zavidana in — po njegovi sodbi — tako obrekovana od zavidnih oči, češ, kakor bi bila njegova nevesta — ne družica —. Spomnil se je tistega gorkega, prijateljskega pisma, ki mu ga je pisala tedaj, ko se je odpravljala na faro. »Pasel boš zvesto ovčice —« to pesem mu je omenjala in mu čestitala, kako je srečen, ko gre med narod za narod — — —. Takrat so gledale izza pisma tiste nedolžne oči, ki se jih je tako veselil. Danes pa je Francka nenadoma stopila predenj v vsej ženski krasoti in prelesti in vse to je izročala Oskarju —, njemu za slovo — pa to pismo. Planil je kvišku, segel po pismo in ga samo pogledal, potem pa vrgel na tla in ga pohodil.

»Hinavka!« je siknil.

Stiskalo ga je za srce, da je krčil pesti, pa spet omahnil kakor odsekana veja in se vlačil po sobi kot senca. Parkrat se je poskusil zbrati in že se je bolešno nasmehnil samemu sebi. Toda vselej ga je pahnilo nazaj v ta vrtinec podob, ki so kot kače polzele po njegovi razburjeni domišljiji. Kajkrat je moral odtrgati svoj pogled od samokresa, ki je visel nabit ob postelji. Bog ve, zakaj ga je tako mikal? Po cele tedne ga niti opazil ni in sedaj ga vleče, tako strašno vleče do njega.

»Francka!« je zavzdihnil proseče, pa v istem hipu se že pokesal in sunil glavo kvišku, topotnil z nogo in izrekel: »Kaj me briga! Norec sem!« Toda to so bile prazne, narejene in naučene besede. Samokres se mu je smejal s stene: »Briga te, briga! In še kako — ti otrok!«

Kaplana je raztogotilo, zagrabil je samokres, hrupno odprl okno in sprožil vseh šest strel v večerni mrak.

Rezki poki so ga hipoma streznili. Postalo ga je sram. Tihoma je zaprl okno, kot bi bil izvršil hudobno dejanje.

Tedaj je vstopila, preplašena po streljih, župnikova nečakinja vsa razburjena v sobo.

»Za božjo voljo, kaj pa delate?«

»Nič,« je odgovoril hladno.

Nečakinja je obstala med podboji in ga presojala z ženskimi vsevidnimi očmi, v katerih ni bilo vere v njegov ,nič'. Potem je odšla brez besede.

On pa je prvič, odkar je bival pod to streho, zagledal v njej — žensko.

»O Bog, o Marija,« je zaječal in se zgrudil na kolena pred kapelico.



DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA.

PREVEL IN RAZLOŽIL J. D.

III. del: RAJ.

Spev X.

Z desetim spevom se povzpne v pesnikovi družbi v četrto nebo, v Solnce. — Pesnik nas v uvodu opozarja na čudoviti red vsemirja in na radost, ki jo motrenje tega reda rodi; nato pa nas pozivlja, naj mu sledimo v višje sfere, v tisto stran neba, kjer solnce spomladi vzhaja (Vv. 1—9). V naslednjih štirih tercinah (vv. 10—21) pesnik proslavlja božjo Modrost, ktera se javlja v tem, da solnčna pot seče zemeljski ravniki poševno in prav v takem kotu, da more solnce — ta prvi služabnik prirode — in z njim vsi ostali planeti kar najblagodejše vplivati na zemljo; brez te uredbe ne bi na zemlji nič uspevalo. Sledi v tercinskem stavku (vv. 22—27) poziv na bravca, naj — pribit na svojem mestu — premišlja in prebavlja jed, od pesnika mu na mizo postavljeno. — »In jaz sem bil pri njem!« (»Ed io era con lui...«) S tem vzklikom (v. 34) nam pesnik izraža dejstvo, da je dospel z Beatrico do solnca; kako se je to zgodilo, ne ve. Tudi priznava, da mu je nemogoče popisati lepoto blaženih duhov na tem planetu (po Ptolemejevem sestavu je bilo solnce planet!): dasi solnčna svetloba v prirodi prekaša vsako drugo svetlobo, se vendar blaženi duhovi v njem lesketajo še močneje, ne vsled kake barve, temveč vsled lastne svetlobe. (Vv. 40—42.) Tega veličastnega prizora ne more človeško pero popisati; le vera ga more umeti in želeči, da bi se enkrat njeno verovanje spremenilo v gledanje. (Vv. 43 nsl.) Opozorjen od Beatrice, naj zahvali Boga za tolikšno milost, stori to pesnik s tako iskrenostjo, da za hip pozabi na vse, tudi na Beatrico; in ta je pesnikove gorečnosti vesela: nasmehne se mu ter s tem spet obrne njegovo pozornost na okolico. (Vv. 52—63.) — Zdajci zapazi, da ju obdaja venec blaženih duhov, pojočih in kólo plešočih krog

njiu. (Kakor bomo kmalu izvedeli, so tu svetniki, ki so bili na zemlji luči v modroslovju in bogoslovju.) Lesk in petje teh duhov je tako krasno, da bi se pravzaprav ne smelo govoriti o njem, ker v človeških ustih izgubi svojo veljavo, »oropa te se snage«. [Snaga — je pomenila pri Trubarju, Dalmatinu, Japlju i. dr. kras, lišp, nakit, lepoto. Gl. Pleteršnik s. v.] Njih ples pojasnjuje pesnik s primero (vv. 79—81). K tej tercini je treba pripomniti, da so žene v srednjem veku, do 15. stoletja, v romanskih deželah plesale tako, da so se držale za roke, in ob petju pesmi, ki so se zvale »ballate« t. j. pesmi za ples (ballo). — Zdajci se oglasi eden izmed duhov (sv. Tomaž Akvinski!) in reče Danteju: »Ker vidimo, da si prejel od Boga tako veliko milost (ki je podneta, t. j. začetek prave ljubezni do Boga), da — še živ — stopaš po lestvi nebesčanov, si ne moremo kaj, da ne bi utešili tvoje žeje po spoznanju, kdo je v tem vencu.« Po tem uvodu (vv. 82—93) sv. Tomaž, predstavivši najprej sebe (vv. 94—96), kjer pove, da je bil na svetu dominikanec, v redu sv. Dominika, v katerem (redu) je dovolj prilike za posvetitev za tistega, ki sledi svetemu ustanovitelju), in svojega učitelja sv. Alberta Vélikega (1193—1280), našteva še ostalih deset tovarišev, ki so: 3. Gracian iz Bologne (v 12. stol.), veljak v kanonskem in državljanskem pravu (vv. 103—105); 4. Petrus Lombardus, zvan Magister sententiarum, škof v Parizu (umrl okrog l. 1164), kompilator knjige »Libri sententiarum IV«, čitane in rabljene v vseh bogoslovnih šolah tiste dobe; 5. peta, najlepša luč med dvanajsterimi, kralj Salomon, je med bogoslovnimi učenjaki pač zaradi knjig Pregovorov, Pridigarja in Visoke pesmi; je li v nebesih, se je v srednjem veku mnogo razpravljalo; o njegovi modrosti pravi sv. pismo: »Glej, dal sem ti srce modro in razumno tako, da ni bilo tebi podobnega do zdaj, pa ga ne bo poslej« (III. Kralj. 11); in na to meri pesnik, ko pravi: »... če resnica je resnica«, torej: če sv. pismo ne vara. — 6. Dionizij Areopagita, učenec sv. apostola Pavla; v srednjem veku so mu pripisovali delo o angelih: De coelesti hierarchia. — 7. Pavel Orozij, (5. stol.), pisatelj svetovne zgodovine, v kateri se zavrača očitek poganov, češ, da je krščanstvo upropastilo rimsko državo. Sv. Avguštin je porabil Orozijeve dokaze v svojem velikem delu: De civitate Dei. — 8. Boétij, pisatelj sloveče in od Danteja visokočislane knjige: De consolatione philosophiae. B. je bil l. 510 v Rimu konzul. Umrl je v ječi, v mestu Paviji, osumničen od cesarja Teodorika, da pripravlja veleizdajo zoper Gote. Knjigo je spisal v ječi. Njegov grob se nahaja v Paviji, v cerkvi sv. Petra, ki se še danes zove Ciel d'auro (»zlata nebes«). — 9. Sv. Izidor iz Sevilje, škof, se je boril zoper arianizem. — 10. Sv. Beda Venerabilis, † 735 na Angleškem. — 11. Richard, prior samostana sv. Viktorja v Parizu (12. stol.), zvan magnus contemplator (t. j. veliki premišljevalec božjih resnic). — 12. Sigierij, učitelj modroslovja v Parizu (pred l. 1300), je učil v ulici Rue de Fouarre (»slamna ulica«); mnogi menijo, da je bil Dante nekaj časa med slušatelji njegovimi. Kakšne trditve, »zavist budeče«, je učil,

ni znano. Nekoč se je moral zagovarjati radi krivoverstva, pa je bil oproščen.

Na koncu speva ima pesnik prisposodbo, vzeto od mehanične ure - budilke, v 14. stoletju običajne: kakor v njej kolo od kolesa dobiva gibanje, tako se je premikalo kólo duhov. Zdi se, da je Dante tako jutranje budenje sam doživel, ko je bil v mladih dneh v noviciatu pri frančiškanih v Firenci, v samostanu Santa Croce.

Neizrekljiva moč Boga Očeta,
v Sinú motreč, z Ljubeznijo, ki izhaja
od vekov iz obeh, je vse, kar kreta

- 4 nevidno, vidno se iz kraja in kraja,
ustvárila ták smotrenovrejêno,
da, kdor ta red motri, se v njem naslaja.
- 7 Zato, čitatelj, dvigni oko ustromljêno
z menoj sedaj v nebá strani prostrane,
kjer Ovna pot in solnea krog sta êno:
- 10 tam k Mojstru naj srce ti v čudu plane,
ki vsled ljubezni svoje prevelike
v to veleumetnost zreti ne prestane.
- 13 Tam, glej! se cepi v veje in mladike
poševni krog, ki nosi zvezd svetila,
planete, v svetu zvane »pomočnike«.
- 16 In če ne bi ta pot pošev hodila,
nebá bi v nič šla sila marsiktera,
na zemlji možnost možnost zgolj bi bila;
- 19 al če le malo s svojega bi tira
ta krog poševni hotel v stran zabresti,
s tem silno bi se motil red vsemira.
- 22 Zdaj, bravec, kot pribit na svojem mesti,
prebavi jed, kot predobed ti dano,
če slast, ne gnus, imeti hočeš; jesti
- 25 sem jaz ti dal, zdaj sam zavžij to hrano;
skrb mene je le enega predmeta:
te pesmi daljnje snutje, v cilj izbrano. —
- 28 Služabnik prvi ustvárjenega svéta,
ki žig toplote vžiga vsej naturi
in dneve meri nam sijoč in leta,
- 31 se v prej omenjeni je konjunkturi
liki v vijakih pel v nebá sinjine,
vsak dan ob bolj vstajaje zgodnji uri.
- 34 In jaz sem bil pri njem! Do te višine
kako sem se povzpел, si nisem v svesti —
kot ták, ki v hip mu misel v glavo šine.
- 37 Le Beatrice je, ki umé dovesti
od dobrega k še boljšemu, ták hlastno,
da ta njen čin ne dá se v čas ugnesti.
- 40 Kák v solncu, cilju mojem, veličastno
duhov bilò leskánje je! Ne dela
jih barva vidnih, no bleščanje lastno.
- 43 Vkljub umu, vaji, umetnosti uspela
nikdar ne bi ta moja borna slika:
le vera naj jo uzreti bi želela.
- 46 In čudno ni, če zdi se prevelika
za našo domišljijo ta višina:
mar v solnce zreti more oko smrtnika?

- 49 Takšna torej četrta je družina:
Bog Oče daje jed ji nasitljivo,
kažoč Duhá dihánje in rojstvo Sina.
- 52 »»Zahvali Solncu angelov se živo,««
dé Beatrice, »»ki te je dvignílo
v to vidno solnce sèm tàk milostivo!««
- 55 Če kdaj srcé Bogu se pokorilo,
če kdo Mu vdan do zadnjih je željá bil,
je moje to takrat srcé storilo,
- 58 ko Beatričin glas me je povabil;
ljubezen se v Bogá mi je vglobila
tako, da Beatrice sem pozabil.
- 61 Nič vžaljena se mi je nasmehnila,
sè sojem svojih mi oči smejočih
pozornost v druge je reči krenila.
- 64 Broj luči uzrl krog naju sem, sijočih,
kot venec, midva v sredi liki jasa,
sijočih res, a slaje še pojočih.
- 67 Latone hčer od časa tàk do časa
uzrémo v vencu, zrak če poln je vlage,
tako da nit drži, ki snov je pasa.
- 70 V nebeškem dvoru (bil sem tam!) so drage,
so krasne dragocenosti, a vsaka,
če iz dvora vzeta, oropa te se snage.
- 73 I petje tam je dragocenost taka:
kdor kril ne zbira si za vzlet prot Raju,
od mutca naj novic ondotnih čaka.
- 76 Trikràt — tako pevaje — ôkrog naju
se luči — sama solnca — zavrtijo,
počasi, kakor zvezde ob tečaju;
- 79 plesavke časih tàk korak vmiríjo,
za rôke se držéc, slušaje nemo,
dokler da novo znajo melodijo.
- 82 In eno solnc: »Ker vidimo in vemo,
da žarek milosti, prave podneta
ljubezni, in rastoč z rastočo vnemo,
- 85 tàk v tebi se razžarja in razeveta,
da te po lestvi vodi z néba k nebi,
kjer gori in doli svet duhov se šeta:
- 88 ne imel bi ta, kdor v žeji ne bi tebi
iz čaše vina dal, duše svobodne,
vodà bi bil, ki v morje tekla né bi.
- 91 Cvetove nas spoznàt želiš prirodne
v tem vencu, zročem željno v Gôspo v sredi,
ki nôge za to pot krepi ti godne.
- 94 Jaz jagnjec bil sem v tisti sveti čredi,
ki jo Dominik pase: tam množina
je paše zanj, ki ne zaide s slédi.
- 97 Na desni ta, najbližja mi bližina,
sobrat, učitelj, iz Kôlna je ob Reni,
Albértus; jaz Tomaž sem iz Akvina.
- 100 Še z drugimi seznanit se imeni
želiš? Glej, kamor glas te moj sprovaja,
čez ves ta sveti venec pôgled kreni.
- 103 Tu tale blesk prihaja iz smehljaja
Graciana: sodnemu pomoč bil dvoru
obojnemu je, ljubljenec zdaj Raja.
- 106 Četrtri, našemu ki kras je zboru,
je Peter: spis svoj — slično vdovi ubogi —
dan Cerkvi, zval je »vinar« v predgovoru.
- 109 Luč peta, najkrasnejša v našem krogi,
ljubezen táko diha, da novica
bi slast bilà ljudem, je li pri Bogi;
- 112 bil veleum je, ved, spoznanj krnica,
globôka tàk, da mož modrosti večé
ni vstal še — če resnica je resnica.
- 115 Tam poleg luč se sveti tiste sveče,
ki zrla je še v mesu najbistreje,
kaj angel je, kako se v službi kreče.
- 118 Tam v manjši luči zagovornik smeje
kristjanov se, čigar latinsko delo
je rabil Avguštin kot vir pozneje.
- 121 In tàk, če dušno ti oko hitelo
za hvalo mojo ob lučih teh do tu je,
pred osmo luč ti žejno je dospelo.
- 124 U gledanju vse sreče tu raduje
se duša sveta, ki, kdor prav jo sluša,
svetá mu goljufivost dokazuje.
- 127 Telo leži v Cieldavru tam, a duša,
sè silo ločena, prej mučenica,
izgnanka, sveti mir zdaj tu okuša.
- 130 Tam dalje iskrih je duhov trojica:
Beda, Izidor, Rihárd, ki je v molitev
proniknil, kakor človek ne pronica.
- 133 Zadnji (zato oči tvojih vrnitev
k meni!) je živel dni resnomisleče,
kesnà bilà s svetá mu je ločitev:
- 136 to je Sigiérius, imé sloveče:
predaval v ulici, zvani po slami,
trditve je učil, zavist budeče.«
- 139 Nato — kot ura, ki menihe dramí,
ko Kristova nevesta vstaja rano,
častit Ga z matutinom v božjem hrami,
- 142 in v njej kolesje vleče al goni gnano,
cin! cin! pozvanjajoč tàk sladkomilo,
da srce dme se, širi bogovdano:
- 145 tàk kólo — videl sem — se premaknilo
je slavno in čul sladkost sem harmonije
iz njêga, ki je ni, ne bo čutilo
- 148 uho, le tam, kjer večna radost sije.

PROSVETNIDEL

DIALOG O SNOVI IN OBLIKI. IZIDOR CANKAR.

»Oprostite, toda naravnost za neumnega me vendar ne smete imeti,« je rekel zgodovinar in se je nestrpnostno premaknil na stolu; bil nejevoljen.

»Za neumnega? Saj niti namignil nisem ničesar takega,« je rekel slikar. »Jaz sem le trdil, da je forma vse.«

»Kaj pomaga lepa forma, če je vsebina lažniva?« je rekla gospa, ki se ji je slikar na tihem laskal, a se mu ni upala prav verjeti; njen mož je razumel, kam merijo te besede, in jo je pogledal, slikarju pa je rekel: »Gotovo bi bil neumen, če bi trdil, kar mi podtikate. Danes ve vsak otrok, kakor pravimo, da o umetnostni vrednosti umetnikovega dela odločuje najprej njega forma. Najgenialnejša snov, vseobsežna, ogromna kot svetovje, snov, ki bi objela vso božanstveno in vso človeško komedijo, izgubi svojo vrednost, če je človek ne zna oblikovati.«

»Saj pravim. Forma je vse.«

»Da, formalno slabo delo je umetnostno slabo. Toda tudi snov ni umetnostno brezpomembna. Forma ni vse; nič ni vse. Vi ste slikar, in če mi danes naslikate vrabca in Matija Gubca, isti mož in danes, enako dobro, tedaj ne bom niti trenutek dvomil, katero delo je boljše. Meni je Matija Gubec ljubši nego vrabec in Vam najbrže tudi.«

»Meni bosta obadva enako ljuba, čeprav ne dvomim, da se bo današnji dan ljudem splošno Matija Gubec zdel važnejši nego ubogi vrabec.«

»In prav bodo imeli.«

»Prav bodo imeli in ne bodo. Iz teh razlogov in onih se nam vidi Matija Gubec brezprimerno večja in globlja snov nego neznatni vrabič. Toda ali je bil Matija Gubec vedno tako imenitna snov, kakor je danes, in ali bo vedno imeniten ostal? Impresionistom se je zdela cvetoča jablan mnogo prikladnejša in bolj bogata snov nego kralj Samo, in ali je kaj lažjega kot zamisliti si dobo — in prišla bo, verjemite mi, če ni že pred vrati! — ko Gubčevo herojstvo ne bo več aktualno; nočem reči, da bo gotovo tedaj moj vrabček postal aktualen, toda četudi ne pojde ravno njemu žito v klasje, vsaj Gubec ne bo boljši od njega.«

»Gotovo, vse to se lahko zgodi. A kaj sledi iz tega? Ali ne vidite, kam meri Vaše dokazovanje? Pripovedujete mi, da snov menjava svojo časovno primernost, česar meni, zgodovinarju našega časa, ki že ne ve več, kam bi iz razvojnosti, ki stoji do grla sredi tekoče

reke in mu je vse, po čemer seže, zgolj minljivost, resnično ne bi bilo treba praviti. Pa če hočete tako, Vam moram seveda samo odgovoriti, da tudi nobena forma ni večno aktualna, in ker je minljiva, bi smel reči, če bi pretiraval po Vaše, da je snov vse. — Vendar, dovolite, kaj je to, kar imenujete snov? Potrebno je, da si obadva predstavljava isto, če rabiva iste besede.«

»Moj Bog, snov sta pač vrabec in Matija Gubec ali pa bela breza. Snov je včasih zgolj predmet, kakor v teh primerih, včasih je dogodek, kakor če bi naslikal recimo Hamletov dvoboj — ne, ne bojte se, saj ga ne bom, to le tako govorim! — včasih tudi kompleks misli ali čuvstev, povsem določenih, kakor jih potrebuje postavim poezija.«

»Snov je torej nekako vsebina umetnine?«

»Nikakor, ne vsebina! Jaz ne vem, ali je naš Lojze Dolinar kdaj izklesal križ in Kristusa na njem, a če ga je, tedaj se od Meštrovičevega ne ločuje samo po formi, marveč tudi po vsebini, snov je pa obema ista. Docela različen tek misli in čuvstev bosta sprožili ti dve deli v opazovavcu, ista snov ima v sebi vsakokrat nekaj drugega.«

»Dobro, za najino vprašanje to ni tako važno. Vrniva...«

»Pač, to je zelo važno!«

»Bodi. Vrniva se torej k prejšnjemu razgovoru. Priznal sem Vam zelo rad, da o umetnostni vrednosti dela odločuje forma, a sem trdil, da tudi snov ni estetsko brezpomembna. Naj tudi vrabec postane kdaj imenitnejši od Matija Gubca in umetniku ter gledavcu prikladnejša snov, snov je vendar. Ta snov je plus k formi in se estetsko dojemlje človeka, naj bo že taka ali drugačna. In dejstvo je, da je ta snov človeka vedno zanimala — saj ne smete pozabljati, kadar oglašate svoj nauk, da so bile cele dobe umetnostnega delovanja, kakor na primer srednji vek, utemeljene na snovnosti umetnosti. Oni ljudje niti od daleč niso bili taki formalisti, kakršni smo mi, in če so gledali poslednjo sodbo v loku nad vrati svoje katedrale, jim je bila ideja 'dneva plačila' vsaj tako ljuba, kakor forma upodobljenih figur, in jih je globlje pretresala nego vsa formalna opazovanja.«

»Morda je Vaša analiza čuvstvovanja srednjeveškega človeka dobra, a najsi je tudi prava, zoper mene ne govori. O vsaki umetnosti vseh časov ne morete trditi, da velja zanjo Vaše naziranje o snovi. Navadno razlikujemo umetnine ali po načinu, kako jih zaznavamo, in tedaj govorimo o časovni umetnosti, h kateri prištevamo glasbo in poezijo, ter o brezčasni prostorni umetnosti, h kateri spada arhitek-

tura, kiparstvo in slikarstvo; ali po sredstvih izražanja, ki so enkrat glas, enkrat beseda, enkrat lik.«

»Ne zamerite mi, toda to mi ni neznano.«

»Dociram, kajne? Res opažam, da se zadnje čase preveč ukvarjam s teorijo in da od dne do dne slabše slikam. Pa bodi kakorkoli, jaz mislim, da bi se dale posamezne panoge umetnosti razlikovati tudi z ozirom na njih razmerje do snovi. Čisti tip brezsnovne umetnosti je glasba in arhitektura, čisti tip snovne umetnosti je poezija, mešani tip je likovna umetnost. Glasba in arhitektura, prejasni hčeri svobodnega, na snov nenavezanega duha, se razodevata svetu zgolj s sredstvi forme in baš zato sta, mislim, kraljici, in stolujeta na vrhuncih človekovega duševnega poleta. Poezija je težavna reč, a če kaj razumem o njej, tedaj moram reči, da se mi zdi neka ‚mejna umetnost‘, najmanj umetnostna po svojem značaju. Poleg čiste poezije, če obstoji sploh kaj takega, se prepleta z njo filozofija, sociologija, politika, etika in ... jaz ne vem, kaj še vse. A tudi tedaj, kadar hoče poezija biti samo poezija, se ji doslej ni posrečilo, da bi se odtrgala od snovi; slišal sem, da se nekateri sodobni pesniki trudijo, da bi ustvarili besedne slike, pri katerih beseda ni služabnik višje, združujoče misli, in sem že bral pesmi, v katerih je stala beseda ob besedi, kakor barve na dekorativno poslikani ploskvi, toda bojim se, da so to zapravljeni napor, da je to brezupen poskus predrugačiti naravo samo, zakaj tudi poezija ne more iz svoje kože, kakor bi se vsakdo lahko prepričal, če poskusi napraviti iz romana ali drame ciklus besednih slik.«

»Kar mi pripovedujete, je morda originalno, toda dvomljive verjetnosti in prav gotovo ne spada k stvari. Govorila sva o likovni umetnosti.«

»Da, saj sem ravno hotel. Med likovnimi umetnostmi je arhitektura povsem brezsnovna — o, kako obžalujem, da sem se lotil umazanega dela slikarja! Arhitektova tvorba ni nič drugega kot utelešena forma, zakaj če ste kdaj opazili, da pritikajo stavbi še kake druge snovne pomene, kar delajo najrajši arhitekti sami, ker jim je to pogon pri delu, recimo simbolične, je to nekaj zunanjega, minljivega; podobno bi ravnali Vi, če bi sklenili, da posvetite svojo ‚Zgodovino slovenskega narodnega ornamenta‘ svoji ženi: posvetitev in toplo čuvstvo, ki bo zelo zaradi nje v Vas, ko boste knjigo pisali, je eno in zgodovina ornamenta je drugo.«

»No, no! Tiste zgodovine sploh ne bom pisal in kako je s toplimi čuvstvi, tudi ne vem več zadnje čase.«

»Saj to je le primer. Arhitektura je čista, brezsnovna umetnost in jaz ne vem, ali je zgolj slučaj, da je ta umetnost daleč nadkrilila vse druge v najbolj duhovni dobi naše kulture, v srednjem veku, da se je spiritualistična težnja teh stoletij izživela baš v arhitekturi.

Morda ni noben čas zidal s takim zanosom, kakor ta, ljubljenec moj.«

»Tudi jaz sem slikar, če ste Vi zgodovinar! O tem bi se lahko prepirala.«

»Ne bova se. — Kiparstvo in slikarstvo je polovičarska reč, če ju motrim s tega vidika, če ju presojam z ozirom na snov. Tiste naloge, v katerih služi kiparstvo zgolj ornamentalnemu dekorju, ko je torej brezsnovno, so razmeroma neznatne; v glavnem je njega polje vendar figura, človeški predmet, torej snov. Videl sem poskuse ruskih sodobnih kiparjev, da bi se otresli snovi; ustvarjali so zgolj like; vendar se nisem mogel prepričati, da bi mogli ti poskusi biti uspešni. Kadar se jim je posrečilo, da so utelesili zgolj formo, brez snovi, je to vendar že bila arhitektura v malem. Seveda ima kiparstvo veliko prednost, da je njega snov razmeroma zelo pičla — saj ne gre skoraj za nič drugega kot za človeško telo, ki se upodablja v nešteti varijantah vedno nanovo, kar človek obdeluje les, kamen in kovino. Slikarska snov — gorje mi, siromaku! — pa je brezbrežna in edina tolažba spričo tega mi je dejstvo, da se dado ustvariti tudi brezsnovne dekorativne ploskve, kakor jih je ustvarila na primer orientalna umetnost v svojih preprogah, kakor jih je ustvaril na primer srednjeveški miniator, ob katerih morem z vso pravico govoriti o ritmu linije in simfoniji barev, kakor da govorimo o muziki!«

»Ne razgrevajte se tako zelo, dragi moj, in pogledjva stvari še z drugim očesom! Najbistroumnejše dokazovanje bi ne moglo nikogar prepričati, da je dekorativno slikarstvo in kiparstvo pomembnejše od figuralnega, in če ni, zakaj ni? Jaz trdim še vedno, da baš zato ne, ker nima onega plusa snovi, ki je nov estetski element k vsemu drugemu, ki je tako rekoč prirastek k premoženju.«

»Ali ste morali plačati tudi ta davek?«

»Ne, ni ga bilo treba, žalibog. Priznajmo Vaše razlikovanje v snovne in brezsnovne umetnosti; kaj sledi iz njega? Jaz bi dejal, da so brezsnovne umetnosti revnejše, in mislim, da bi se vsakdo, če bi volil med dvema enako popolnima umetninama, slikama, odločil za ono, ki je snovno bogata, in ne za Vašo brezsnovno ‚simfonijo barev‘.«

»Ne vem. Zadnjič sem gledal zelo lepe francoske reprodukcije kitajskih preprog; nekatere so bile figuralne, druge ne, vse pa so bile prekrasno ubrane. Če bi mi bilo treba voliti, ne vem, za katero bi se odločil, a to je gotovo, da bi me njih snovnost ne vodila pri izber. Čujte, saj tistih tam upodobljenih prizorov niti ne razumem, saj niti ne vem, koga predstavljajo in kaj! Pojdite v katerokoli zbirko historičnih slik preteklega stoletja — ali mislite, da boste vse snovi razumeli? In vendar boste vedeli, kje je prava umetnina, in ne boste tistega svojega plusa prav nič pogrešali. Toda priznati Vam hočem, da večina obiskovavcev ne bo mislila tako, da bo pogrešala Vašo pomembno snov, in soglašam, da ima večina tudi

v tem vprašanju prav, če tako želite. Opozoriti pa Vas moram na nekaj drugega. Poprej ste govorili o čuvstvovanju srednjeveškega človeka, če je stal pred svojo poslednjo sodbo; rekli ste, da ga je snov sama — saj je res čudovita — globoko pretresala, in smatrate, da je to estetski ,prirastek k premoženju'. Jaz ne uvidevam tega in bi menil, da ta snov ni nič specifično estetskega. Ideja poslednje sodbe je dotakala srednjeveškemu človeku po mnogih drugih potih in snov, kakor jo je upodobil, ni bila iznajdba umetnikova, marveč zamislek religioznega genija. V poeziji imamo vse polno filozofskih, socialnih, etičnih misli, pa tudi to ni nič specifično umetnostnega, marveč se iste stvari obravnavajo drugod in so morda celo od drugod povzete.»

»Morda. Toda iz tega ne sledi, da so brezpomembne in da za estetski učinek umetnine niso važne.«

»Pomembne so zelo; snov umetnosti je vedno znamenit kulturni dokument, je pojav, ki je prav tako značilna poteza v obličju dobe, kakor pojavi v politiki, gospodarstvu, filozofiji ali kje drugje. Snov nam je tudi lahko vodnik, da pridemo do pravilnega umevanja forme, kakor nam more biti vsak kulturni pojav vodnik na tej poti, toda za estetski učinek umetnine ni važna. Govorim seveda o likovni umetnosti, zakaj muzika in arhitektura sta vzvišeni nad to debato, kakor sva ugotovila, in poeziji v sramoto sva morala priznati, da se ne more ločiti od snovi; pri njej bodi snov, fabula v najširšem pomenu besede, estetski element, čeprav se tudi v tej panogi umetnosti precenjuje nje pomen, kakor je razvidno iz neoriginalnosti fabule grške drame in iz dejstva, da se nekatere snovi v literaturi vedno nanovo oblikujejo, ter še iz drugih razlogov. V kiparstvu in slikarstvu pa se estetski učinek uravnava le po formi, ne po snovi, kakor ste se prepričali, če ste primerjali kako romansko poslednjo sodbo z Mihaelangelovo: ista snov je dobila drugo vsebino, ko je spremenila formo. Tidve stvari sta lahko celo v nasprotju med seboj. Ob koncu petnajstega stoletja se slikajo verske slike, ki so po svoji snovi deca srednjeveške tradicije, toda v taki formi, ki priča, da je ona tradicija v dušah že premagana, s tolikim naturalizmom, da je mogoče iz te forme, kljub srednjeveški snovi, z gotovostjo sklepati, da se bo morala zdaj zdaj tudi snov spremeniti. Ali ni res?«

»Res je.«

»Umirajoča antika je na primer po svoji formi tako rekoč ,krščanska', preden prevzame krščansko snov, in nasprotno, nekateri najbolj zgodni krščanski spomeniki so po formi skoraj ,poganski'. Če mi dovolite medklic v najinem razgovoru, bi dejal, da je po tem takem eno najbolj kratkovidnih mnenj tisto, da si je mogoče kje izposoditi formo in ji dati novo vsebino; forma je nosivec vsebine.«

»Kaj pa je po tem takem forma?«

»Kaj je? ... Način izražanja.«

»Že, pa to je malo splošno.«

»Kaj je forma? ... To je elementarni izraz življenjskega čuvstva.«

»Ali ni to malo preveč pesniško?«

»Ne znam drugače, saj sem slikar! Forma je nadzavedni izraz nazora o svetu in življenju, tako da bi bil moj vrabič, o katerem ste tako nespoštljivo govorili, če ga naslikam hkratu z Matijem Gubcem, izraz onega istega mišljenja, ki bi se razodevalo z obraza kmetskega junaka. Zato sta meni enako vredna. Samo forma nam posreduje duševno vsebino umetnine, snov jo včasih spremlja, včasih tudi ne; povsem jasno je to v glasbi in arhitekturi, a v drugih likovnih umetnostih ni drugače. Forma je mutasti klicar, ki oznanja ure časov. Ne to, da si izmišljajo sedanji slikarji nove snovi in da rabijo stare, marveč da jih upodablajo v novih, doslej skoraj neznanih formah, je življenjska izpoved mladega naraščaja. S formo umetnosti se izpreminjajo vse druge forme življenja, gospodarskega, miselnega, nravnega in vse se redijo iz enega središča, iz srca, kjer je pravir življenja.«

»To je vse preveč fantastično, gospod! To je skoraj mistično!«

»Ah, ne bodita vendar zoprna! Sedaj bosta še o mistiki začela!« je rekla gospa in je vstala ter prižgala luč; zmračilo se je bilo.

»Ali sva zoprna?« se je zavzel zgodovinar.

»Seveda sta,« je rekla gospa. »Naročila bom čaja in govorimo kaj pametnega!«

AŠKERČEVA UMETNIŠKA OBLIKA.

D^{R.} I. PREGELJ.

(Površna glosa ob prvi desetletnici njegove smrti.)

Ne zametujem proučevanja naše umetnosti s stališča estetičnih zakonov in umetnostne kritike, trdno pa verujem, da je oblikovni študij vendar tudi v pesništvu najzanesljivejša pot do spoznanja, kolik je umetnik. Zato sem preverjen, da bo sveži slovniški študij slovenskega jezika omogočil v tem oziru bolj strokovnjaško raziskovanje in proučevanje naših pesnikov, kakor pa smo ga bili vajeni pred Grafenauerjevim Vodnikom, Prijateljjevim Stritarjem, Stříbrnega Gregorčičem in nekaterimi ocenjevalci novih slovenskih pesniških zbirk (Funtek, Glonar, Breznik). Na splošno po smo slovenski omikanci in olikanci, pisci in braveci še vedno vajeni iz zastarelih krilatice avtoritativno lagodno govoriti na vprek o »klenosti« Levstikove besede, o »salonstvu« Stritarjevega sloga, o »godbi« Gregorčičeve pesmi, o »trpkosti« Aškerčevi, o »ekzotičnosti« modernih in »poalijejstvu« mladih, ki bi jim slovenska poetika utegnila biti že davno potrebna. Pa ni potrebna le strokov-

njaška vsebinska in oblikovna ocena naše pismenosti, važnejše opravilo se mi zdi, razbistriti vsaj malo in glede naših najboljših okus našega beročega občinstva, vzgojiti ga za umsko, zrelo uživanje domače umetnosti. Ob Aškerčevem godu se mi zdi negativni del njegove zapuščine v tem oziru najpripravnejši...

Ob tem godu bi najrajši prepisal oceno Aškerčeve umetnosti kakor jo je zajel Stríbrny (Pota in cilji 10. zv.) iz Bazale in Prijatelja, pa je ne smem, ker ne verujem vanjo, ker verujem, da bi bil Stríbrny zaključil vse kaj drugega, da je sam proučil Aškerca tako natančno kakor je Gregorčiča (Prim. str. 136 sl.). O Aškerčevi liriki niti govoril ne bom. Tudi širši epični sintezi v zmyslu moderne poetike Aškerc ni bil dorastel. V baladi, manj v romanci, je pač čudovito visok, a še tu morda le časovno. Če celó njegovo epiko v pesmih poedinicah natančneje preresetamo in izvejamo, izvejali bomo in izreševali še vedno cele knjige in bomo videli, da Aškerc baš ni tisto, kar še deset let po njegovi smrti verujemo rodoljubno in vneto avtoritativno po asociativno milih nam spominih šolskih deklamovank in iz zastarelih pol pozabljenih načel iz nemških poetik. Ne da bi sicer podpisal Skerličevo o baladi in romanci in njunem razmerju do modernega človeka,¹ ne da bi hotel kratiti z njim slavo slovečih Aškerčevih in drugih balad, moram vendar priznati in tudi nekam dokazati, da Aškerc ni bil največji, da ni bil »tisto, kar še deset let po njegovi smrti verujemo,« da po veliki večini svojih balad ne zadovolji človeka, ki si je ob nekaj svetovnih in domačih zgledih napravil svojo sodbo o klasični epski pesmi poedinki, ki še more in mora zadovoljiti tudi modernega, individualizem lastne duše in nacionalnega plemena

¹ Skerlič, Pisci i knjige III. str. 77. »Balada, koju su još u XII. veku trubaduri izmislili, i za koju je još u XVII. veku Molier govorio da suviše »udara na staro vreme«, bila je vaskrsnuta za vreme romantizma, ali bez trajnoga uspeha. Značajno je, da su svi veliki pesnici koji su pisali stvari te vrste — i koje danas gotovo niko više ne piše — nisu u njima davali svoju punu meru i zaostajali su za samim sobom. Gete i Šiler po baladama jedva bi prešli granice svoje otadžbine, Valter Skot i Robert Berns pali bi u zaborav, a za Ode i balade Viktora Iga još su savremenici kazali da nisu ni ode ni balade. Jedini pesnik koji se u tome poslu odlikovao bio je Birger, ali on je bio pristojan pesnik drugoga reda. Cela moderna poezija je individualistička, i ono što nas zanima kod jednoga pesnika to je njegova osebenost, njegov duh i njegova osečajnost, način kako on shvata i oseća život i prirodu, kako prima i iskazuje utiske spoljnega sveta. Bez individualizma, bez duboke iskrenosti i tople neposrednosti, poezija gubi svoj čar, a možda i svoju vrednost.«

iščočega bravca.² Iz takih zgledov bi napisal prav kratko, a kakor se mi zdi bistveno opredelbo balade na sledeči način: Tragičen, mitičen, historijski ali življenjski dogodek, katerega so zanimivo in v pevski obliki povedali, je balada, predvsem umetna balada, ki je vzrastla iz prve vedre ljubezni za naivno lepoto narodne priče in popevke na severu, tipično groteskne »bänkelske« pesmi v Nemcih in pri nas. Balada je tem prvotnejša, čim nacionalno tipičnejša je (španska romanca, severna balada, srbska moška in ženska pesem, ruska duma i. p.). Umetna balada, ki se najbolj približuje narodnim zgledom v duhu in izrazu, je prvotno umetna in se je po tradiciji presnovala v drugost osebnostnih balad (Schiller), ki so zopet rastle in se individualno razvijale v epigonih, v tradiciji poedinih nacionalnih slovstev, pa tudi preko tega okrožja v veliki svet tujih slovstev. To slovstvo je zlasti v germanskih in slovanskih književnostih zelo obširno. Tradicionalnost v tej umetni baladi so ustvarile zlasti »mojstrske« balade. Kakor se morejo vse umetniške oblike na najrazličnejši način, a organsko razvijati snovno in oblikovno, tako tudi balada naših dni, ki bi jo glede prvotnosti, prave baladnosti delili v čisto balado in književno balado. Svojstva dobre balade so torej predvsem: prvotnost občutja, naivnost v obliki in vsebini, strnjnost in plastika jezika, kitičnost, napeto, skokovito prikazovanje nenavadnega dogodka, tako n. pr. da more v moderni baladi stare mitične, pravljicne motive zamenjati tragos življenja, tajna modernih »strahov«, prav tako kakor je v tragediji grški mythos zamenjal moderni nazor.

Ali je Aškerčeva balada vselej in povsod taka, da jo moremo pomeriti ob zadnjem pravilu? To je, da ne ena Aškerčeva balada ni prikladna za petje kakor je Prešernova lirska »Nezakonska mati«. Prikladna je deklamo-

² Primeri tudi kot dokaz proti Skerliču le nekaj svetovnih in domačih balad, n. pr. Herder, Edward; Bürger, Lenore; Goethe, Erlikönig, Der König im Tule; Mörike, Früh wenn die Hähne krähn; Heine, Die Wallfahrt nach Kevlaar, Die drei Grenadiere; Lenau, Die Drei; Puškin, Utopljenec; Mitrović, Bila jednom ruža jedna; Prešeren, Lepa Vida; Hasanaginica; Levstik, Ubežni kralj; Gestrin, Pesem prepelice; Župančič, Sv. trije kralji, pa še Aškerca: Mejnik, Na sedmini, Ilirska tragedija, Boj pri Pirotu, Ponočna potnica, Stara pravda i. p. Goethejeva in Schillerjeva baladika je prestopila meje nemškega jezika. Če ga ne bi bila, bi dokazovalo le, da balada kot izrazito narodnostna pesem ni prevedljiva. Hugojeva balada seveda nikaka balada v zmyslu germanske ni, Burns pa živi slej ko prej v domačnosti svojega narečja in kdo naj trdi, da ni Goethejeva »Heideröslein« umetnina? Evolucionálnost baladne umetnosti je dokazalo moderno pesništvo nastrojaja.

vanju, kakor Schillerjeve epske. Ali je Aškercova balada po vsebini in obliki prvotna? Motivno je; glede pravljiskih motivov, ki pa so se nam nekam priskutili, pa še emocionalno, glede resničnega tragosa, življenjske baladnosti (Na sedmini : Macbeth), glede trpke plastičnosti, ki je svojstvo njegovega duha in jezikovnega obzorja. Drugod še je Aškerc zanesel s pestrostjo snovi, ki je domača zgodovina, eksotična redkost, osuplost vzbujajoča priča. Nikoli pa ni bil Aškerc tako domač kakor Prešeren v svoji »Bänkel-baladi« o »vasovavcu« ali Gregorčič v svoji »Njega ni«. Njegova balada je književna in kot taka pač zasluži že po svojem številu in bogastvu motivov izredne zaznambe in označbe v knjigi slovenskega slovstva.

Ne da bi globlje preiskoval snovne motive Aškercovih balad, so li pesniške obdelave vredni ali ne, se omejim samo na nekatere tipične nedostatke njegove epike v vsebinskem in oblikovnem oziru. Aškercova epika od njegove prve in najboljše knjige do ene njegovih zadnjih in najslabše, do *Jadranskih biserov*, je vsebinsko in oblikovno vedno isti Aškerc, ki je pisal »Balade in romance«. Isti Aškerc po tehniki, ki se mu je sčasoma seveda zbohotila v nemarno bogato pisaštvo in neokusno šablono in maniro. Talentiran formalist nikoli ni bil, muzikaličnega ušesa ni imel. Da je vendar zrastel iz tradicije, iz Stritarja in ob Gregorčiču, je vidno. Pozneje je prav šolsko ohlapno tipal za folkloro tujih oblik (srbski deseterec, duma, Puškin, nibelunška kitica); posnel je lepoto retorskega vprašanja v Asanaginici (*Jadranski biseri* str. 37) in našel iz prvotne svoje nenavadno jake dvovrstične v utrujajoče se ponavljanje iste sheme, kjer vsebinsko in celò zvokovno v svoji zadnji dobi samega sebe parafrazira (Godčeva balada : *Ribičev strah*; *Nočna potnica* : *Ribičev sin*; *Mejnik* : *Ribičeva vrnitev*), kakor je že prej in poslej popeval druge (Prešeren, *Lenora* : *Vojakova nevesta*; Puškin, *Utopljenec* : *Mrlič na morju*). Poleg reminiscence od drugod (*Ponjem srce mi gine*, *Posušil se je rožmarin* i. p.) se je pozneje skoro besedno, a namenoma samega sebe izpisoval (*Potuj mi srečno v daljni svet*, a vrni se mi skoro spet J. b. 42: *Balade in romance*² str. 81; *Kam, prašaš me?* Kako si bled. *Jaz peljem te na oni svet* J. b. str. 83; *Balade* 69; *Gorje, vama, ribiča, danes, gorje, valovom kos vajine niso roke* J. b. 88: *Balade* str. 19; *Ne. V morje zgine črn in dolg edini strah moj — morski volk* J. b. 96: *Balade* 105; *Hej, duh si ali človek živ?* J. b. 14: *Lirske in epske poezije* 113 i. p.) V veliko napako in za pesniško nedorastlost štejem Aškercu, da ni imel čuta za ubranost nastroja in je tolikrat ubil enotnost občutja s tem, da je z nekakimi šaljivo-domačimi izrazi in parentezami motil mirni potek pripovedovanja. Godčevo balado — ko jo je v drugi izdaji popravljal, jo je še bolj skazil — je

n. pr. s takimi banalnimi stavki (*Poštirih*, *Posili že skoro me smeh*, *Kako vam to vleče kosmač na uho*, *Tam lepše zagodem ti*, *Da bi te grom i. p.*) napravil v polni meri naivnostno malenkostno. Šem radoveden, ali jo je v taki »jovijalnosti« doživel, ko jo je motivno spoznal po sliki v nemškem družinskem listu!³ Prav poučna je med številnimi tudi Aškercova popesnitev Bürgerjeve »Lenore« v »Vojakovi nevesti«. Ne dvomim namreč ni najmanj, da je Aškerc spočel svojo pesem ob Prešernovem prevodu in ne ob slovenski narodni, ki jo je Štrekelj zabeležil znanstveno in še manj poetično kot Aškerc z »mrtvecem, ki pride po ljubico«. Značilno je, da je izpustil Aškerc v svoji sicer jedroviteje tesnejši popesnitvi poleg nekaterih okolje rišočih romantičnih odtenkov pri Bürgerju (viselnice, pogrebci) zlasti bistveni motiv, da je Lenorina smrt kazen za greh, ker je deklica obupno klela božje sklepe. Pa ne da je s tem nameraval Aškerc popraviti Bürgerja? Morda le snov približati modernemu, prosvetljenemu čuvstvovanju? Morda snov iz sebe samostojneje poentirati? To zadnje se je Aškercu pač posrečilo. Pa je, Bog ve, le nov dokaz, da Aškerc ni bil noben umetniški genij, da ni bil globok esteta — filozof. Kako je mogel namreč Aškerc verjeti in ne verjeti? (Prim. sicer nesoglasje v »Jazu«!) Kot prosvetljenec veruje, da more priti mrtvi soldat po svojo ljubico, pa ne mara verjeti, da Bog greh kaznuje. Realist Aškerc bi moral dosledno oba motiva odkloniti kot romantiko. Kot esteta in umetnik pa je še grešil Aškerc, ker je prav neokusno iz Bürgerja izbrisal pristnost tradicionalne narodne balade, črtal tipiko cvetu v morali, ki je vidni znak te vrste pesništva in jo baladniki prav tako kot Prešeren v »Vasovavcu« izražajo v zadnji osebno-refleksivni kitici. Saj razumem Aškercu. Ustavljala se mu je v zgojnost. Zagovarjal je proti Mahničju (*Pred Herkulovim kipom*) umetnost brez tendence. Pa je nehote svojo lastno tendenco skrtil v svojo popesnitev, kateri je snel moralni motiv. Tendencen biti pa tendenco pobijati. Ali je tu doslednost? Kako vzvišen je v tem oziru umetnik Prešeren nad »pisarjem« Aškercem, ki je v »Kerst« sebe beležil a iz »Nove pisarije« sebe (*Lenore bere naj i. t. d.*) brati pozabil! Kako diletantsko slučajno in kako malo zavedno umetniško, recimo moderno, je bil dospel Aškerc do slave največjega baladnega pevca in Gregorčičevega vrstnika, dokazujejo »Jadranski biseri«. Deset, baš deset besednih idiotizmov naj uveri človeka, da je folklor teh bednih in obrabljenih, banalnih in neizvirnih epskih motivov bisernost »balad

³ Nastala morda prav slučajno ob I. Agghazyjevi sliki, ki nam predočuje dva ciganska godeca sredi puste ob razpotju pred volkom. Slika je mogel videti Aškerc v »Hausschatzu« l. 1880, str. 357.

in romane slovenskih morskih ribičev«. Pa da jih je sam nabral v Primorju! Pa da bi mu še verjeli iz leta 1908. v leto 1923.? Če je Stříbrny (str. 16) sodil iz zadnjih Gregorčičevih zbirk v prve, zakaj ne bi podobno pri Aškercu? Našli bi oznako, ki bi se glasila veliko bolj Skerličevi o baladi podobno kakor pa himnusu v Stříbrnem samem (Ibd. str. 136 sl.).

Morda pa je vendar le neko močno v Aškercu. Verujem vanje, sam sem ga doživel. Vem mu ime. Imenoval bi to močno rapsodstvo. Rapsod ni umetnik. Rapsod je samo dramatično živahni pripovednik. Rapsod nima svoje oblike, a ima uho za skrajno preprosto metriško obliko, v katero nagonško razgiban ujame medli ritem svoje »materialne« vsebine. Rapsod ni umetelen, pripoveduje najvišjo življenjsko tragiko v isti epski hladnosti kakor je beležil najneverjetnejši pravljiski motiv, rapsod ni ne psiholog ne mislec; morda je glasnik iz občutja svojega okolja in obzorja in se ne razvija. Tri, štiri dni baja uho, četrti dan se je izpel in če se ni, so ga poslušalci siti in mora najti novih.⁴ Aškerc ni vzrastel v pesnika, vzrastel je v rapsoda svojega časa, v politično pesem devetdesetih let. Ali je imel nazor ali pa je imel le frazo, le krilatico, ki jo je le bolj pesniško občutil, nikoli do jedra mislil? Mislec ni bil. Sicer bi bil tudi psiholog. Tedaj bi bil doumel, da so Jadranski biseri, tisto, kar mu je zabrusil z drugega vidika Mahnič svoj čas v obraz, videl bi bil, da so njegove zadnje pesmi zares — cunj⁴. Slovenske čitanke srednjih šol bodo poznale slej ko prej dobre in slabe Aškerčeve balade. Pozabljen ne bo. Niso basničarji. Zakaj bi morali biti baladniki?

⁴ Samo nekaj cvetja iz teh »biserov«, kjer se venomer spovrača v žalostni besednosti vedno zopet »zelena, širna, morska, slana itd. plan«, kjer se ziblje »poetiški čoln« in sliši na »poln« in je nekaka reminiscenca na Horacijevsko-Gregorčičevega »poeta, po svetu razmetanega«. Če je že svojčas opaziti, da Aškerc ni mojster oblike, ko n. pr. rabi mašilne besedice, da zlogovno izliči shematizem metriških vrstic in je v tem oziru »Balade« popravljal, ali pa da nima ušesa za zdrav domač prilastek (huda vest stiska trdo pest) ali pa da ne išče bog ve kaj marljivo za izbrano rimo in rima sila poceni: pri priči — hudiči, ah — strah, tej — fej — hej, Boštjan — orkan — plan — Kašljan itd., se v Biserih Aškerc odlikuje mučno še po zoprnem in številnem svojem »enjambementju«, ki je vsake prave balade smrt. Pa še po neokusnosti figure in tropa. Le en zgled. »Morja obraz«, ki mu je »vsako uro drugačen«, mu zdaj »leži mirno«, zdaj spet »stoče in buči«. Šolski nauk: obraz stoče in buči. Pa še lepše. V morje je skočil razbojnik, ki je ušel ječi. Morje se »zgraža«, ker je »oskrunjeno«, »onečaščeno«. »Gnusi se mu« obešenjaško truplo... Sem samo še radoveden, kaj je moral občutiti

ZAPISKI.

JEZIKOVNE OCENE.

Stanislav Krakov: **Kroz buru**. Roman. — Izdanje S. B. Cvijanovića, Beograd. 1921.

Srbski književni jezik nam kaže nekoliko drugačno sliko kakor hrvatski, slovenski ali češki.

Nas je vrgel val preseljevanja na skrajni zapad, po večini med Nemce, med katerimi smo se morali z vsemi silami boriti za obstanek. Zato je zahtevala narodna zavest, da se v jeziku popolnoma osamosvojimo in iztrebimo iz njega vse tuje izraze. V borbi za obstanek smo napeli vse sile in si iz prajezika ustvarili nove izraze ali pa si jih izposodili od drugih Slovanov. Od tod čisti književni jezik pri Slovencih, Čehih in Hrvatih. S tem pa smo postali prvi narod v Evropi, ki si je ustvaril svoj jezik; kajti Romani žive od mrtve latinščine in grščine, Nemci pa so po tvorni sili jezika za Slovani. Drugi slovanski narodi, kakor Rusi, Poljaki, Srbi, niso čutili tujega gospostva, zato se jim zavest slovanstva ni razvila v toliki meri kakor nam in ne čutijo tistega strahu pred tujkami kakor mi.

V srbskem književnem jeziku je močan turški, nemški in francoski vpliv.

Da Srb turčuje, je pel Prešeren v »Novi pisariji« že leta 1831. Tedaj je veljalo to o jeziku narodne pesmi, danes pa velja tudi še o književnem jeziku. V naši povesti se častniku sablja še prav tako po kaldrmi (tlak) vleče kakor Toplici Milanu v narodni pesmi; z mamuzami (ostroga) izpodbada konja kakor nekdanj vojvoda Momčilo svojega Jabučila in major šiba s kamdžijo (bič) umorne vojnike (str. 211) kakor nekdanj čauši kralja Vukašina protopop-Nedjeljka. Kolikor morem soditi, turški vpliv v književnem jeziku le malo pojema. V najpreprostejši povesti mrgoli toliko turških besed, da ti jih niti druga, obširna izdaja Vukovega rečnika iz leta 1852. ne more iztolmačiti, dasi je Vuk zaznamoval vse važnejše turške izraze, ki jih je čul med narodom.

Silen je nemški vpliv. Za novejšo kulturne naprave in predmete imajo večinoma nemške besede.

V naši povesti imamo piano sa raštimovanim dirkama (32), bleh-muzika svira valcer (33), razume se, da na bleh-instrumente (35). Oficiri so zbrani v sali in plešejo kolo preko dobro izribanoga poda sale (148), tu nastopa fligornist (40, t. j. Flügelhornist), kelneri s kriglama (76), larma je velika (47), zbijajo se vicevi (40), vmes prileti kaka flaša (41) itd. Drugje nam opisuje pisatelj čoveka špicaste brade, sa cvikerom, odelo mu je od letnjega štofa (105), ima filcane šešir (75), manšetne i kragnu (22), celo fotografije u ramovima

Aškerc, ko je urejeval Kettejeve pesmi za tisk, pa je tam bral neko čudovito pesem o Adriji. Srečni Aškerc! Če bi bil Kette sam uredil svoje pesmi, ali bi bil pridržal idiotizem orodnika na -oj? Morda bi ga bil. Po letu 1908. pa ga ne bi bil več pisal. Morala za šolo: Aškerc je umrl že pred štrinajstimi leti...

i bez njih (117). Če stopiš na postajo, vidiš potnike, ki hodijo u kancelariju in kupujejo bilete (172), šef stanice nosi crvenu kapu (173), na peronu straži žandarm, kjer otroci prodajajo korpe češenj (172), oficir, poveljnik stanice, prosmatra ljudi kroz cviker kao kak vladar svoje trupe (173). V kasarni (161) imajo regruti svoje kaprale, dežurne oficire (161) in druge komandire in komandante; vsak salutira svojim pretpostavljenim (163). Opisuje se ne le odlični ljudje, ampak tudi navadni šusteri (76), ki imajo svoje kaprise (20), vse pa goni divji nagon za samoodržanje (181, t. j. Selbst-erhaltung).

Vendar pa tisti, ki sami ne bero srbskih povesti, ne smejo misliti, da je naš pisatelj morda kaka izjema; tako piše celo najboljši pripovednik, Borisav Stanković. Pri nekaterih pisateljih, kakor n. pr. pri Branislavu Nušiću, Stev. Sremcu, je kopa nemških izrazov kar mučna.

Naj navedem nekaj zgledov iz najboljše povesti najboljšega srbskega pripovednika Borisava Stankovića (Nečista krv, Tiskom hrvatskog štamp. zav. u Zagrebu, 1917). Docnije... išle su na svojim kolima, i to lakovanim, sa federima (41), gazda (je) nakupovao... obično na mašine navlačene i ispeglane fesove (57), Sofka ih je već juče probala, da vidi da li su joj dobre (63). Docnije, nije je tako brzo udavao, jednako m e r k a j u é i kakvu... priliku (108), alata (je) raspremio u štali (83), ne prodaje za onoliko koliko košta (76) i to pred svima, n a o č i g l e d sviju (147, nem. angesichts), predosećajući skoru smrt (71, nem. vorempfinden). Povest pozna samo štala, šverc, šindra, korpa. koštati, dopasti se, izgledati, probati, sobe ribati itd. Pripomniti moramo, da je pisatelj rojen v Vranju in da se povest godi v južni Srbiji — dokaz, kako daleč je prodrła nemščina. Romanski (francoski) vpliv v kulturnih izrazih je jako majhen. Tako hodijo n. pr. preprosti ljudje v turških čakširah (hlače), boljši pa v francoskih pantalonah (41).

Branislav Nušić piše jezik beogradske čaršije (trg), kafane i kuhinje. Nekaj zgledov! (Iz zbirke Priče, izdala Matica Hrvatska, Zagreb 1912.)

Nušić piše n. pr. friška zejtina (34), plaćas kvartir (36), dve kutije viksa (39), majka mi je obukla nove haljine, sa štirkanom kragnom (23), 14 isušenih i presovanih cvetova (28), jedna šnorla sa njenih cipela (28), znao (sam), da je broj trinaest malerozan (29, fr. malheureux), da falsifikuje rekvizicione priznanice ili taksene marke... kao računopolagač (44), u pogledu brige za moga sina (47), služi kao stelaž (49), kad bi me vi i za drugi kadril angažovali, pa i za lans i za valcer (54), vešerka (65, perica!), šunka (65), ksims na kapiji (67), gde mi nije nikakva gospodjica dosadjivala svojim neštimovanim klavirom i svojom štimovanom ljubavlju (71), Proći će najpre čovek sa masom akata u prljavim koricama od papendekla (99), Unapred im je gustirao... smederevsko vino (101), i položio vas na željezničke šine (101). — Ni treba še posebej opominjati, kako je s slovansko skladnjo! Jezikoslovcu se lasje ježe! Tako čitamo n. pr.: zamolio je g. načelnika, te mu je

za spomen poklonio j e d a n lenjir, kojim se o n a kancelariji služio ravno šesnaest godina (62), iz druge sobe prolete j e d n a papuča kroz staklena vrata... Kroz razbijen prozor promoli se j e d n a ljupka detinja glavica (46), izgleda (vam), kao da vam je neko vezao i ruke i noge, i položio vas na željezničke šine, gde će vas stići sigurna smrt. Vi najpre čujete izdaleka tutanj voza, pa sve bliže (101) itd.

Sremec je humorist kakor Nušić in rabi nešteto tujk! Nekaj primerov iz Vukadina, 2. izd., Beograd, Cvijanović, 1921: tišler (67), da se strefi (63), štumadla (68, t. j. Stubenmädel), izme četiri mašine (t. j. žigice) iz piksle (35, nem. Büchse), zadene u muštiklu (35, Mundstückel), jesi mustra za gledanje (68), liferuješ državi (70), plajvaz (79, svinčnik), šupa (89), s mušterijama se umeo ophoditi (39, nemško umgehen mit jemand), a posle, hvala sudu (dank dem Gericht, franc. grâce a...), njegova nevinost se dokaže (26) itd.

Pod nemškim vplivom se razvija tudi skladnja in frazeologija književnega jezika.

Še silnejši je nemški vpliv v z n a n s t v e n e m jeziku, o čemer bom govoril na kakem drugem mestu. Tu nekaj zgledov iz Skerlićeve Istorije nove srpske književnosti (2. izdaja, G. Kon, Beograd, 1921). Med drugim čitamo: (Njegoš je bio) uvek na ratnoj nozi (nemško auf dem Kriegsfulße) sa hercegovačkim muslimanima (175), (Zmaj-Jovan Jovanović) je bio glavni narodni pesnik, h e r o l d Ujedinjene Omladine Srpske (303), (Nušić) izvede dobre b i n s k e efekte (426, nem. Bühnen-), (Milorad Šapčanin) je otišao za administratora kraljeve civiliste (334, nem. Zivilliste), prosečno (n. durchschnittlich) itd.

Francoski vpliv je knjižen, zato se javlja većinoma le v skladnji in v rečenicah, redko v posameznih izrazih. Toda o tem kaj več ob drugi priliki! Tu naj omenim le nekaj posebnosti, ki se tičejo našega pisatelja.

Pogosto rabi francoski brezosebni o n.

Pisatelj opisuje ples: Kao lesa ljulja se celo kolo, ljuljaju se tela, igraju noge, tresu ruke, glave. Diše se brzo (to je francoska posebnost: on respire) i ispredkidano.

Svaljuje se na svoja mesta (franc.: on se precipite), duva se, vino se ispija (str. 41 in 42). Ta francoski sklad se jako pogosto piše, prim. Stanković, Nečista krv: Jer ako se ovako još čeka, neće se moći izdržati (128), u večje legalo se rano (171).

Francoski so trpniki, n. pr. Kroz ovu tišinu osamljenosti, p r e k i d a n u samo cvrkutanjem ptica, zvonile su njine reči (Kroz buru, 168). Jedan vojnik, g o n j e n divljim nagonom za samoodržanje (181). Srb govori v tvorniku.

Pristno francoski so stavki, kakor: M i l o v a n i zracima sunca, m a ž e n i dahom povetarca, strčavajući nestašno dole ka gradiću, i penjući se ka pirotskim utvrdjenima, z a g r e v a n i dražju ovih poslednjih časova zajedno provedenih, a l e d j e n i bolom rastanka, peli su se Jela i Bora, p r i p i j e n i jedno uz drugo, uz strme, kamenite padine Hisarlaka (166).

Vendar pa moramo priznati, da je skladnja pri našem pisatelju vobče boljša kakor pri drugih novejših pisateljih.

Slabo bi poznal srbski književni jezik, kdor bi ga sodil po tem, kar piše o njem Jovan Skerlić, najboljši slovstveni zgodovinar. »Danas se«, piše v omenjeni zgodovini, »u glavnom srpski pisci književno vaspitaju u francuskoj književnosti, francuski uticaj je naročito jak u lirici i u književnoj kritici, nešto u romanu. Srpski književni stil se uspešno preobražava prema velikom francuskom uzoru.« Ta vpliv opravičuje na prav neznanstven način. »To uticanje olakšano je velikom duhovnom sličnošću koja postoji... izmedju duha francuskog i srpskog jezika« (str. 450). Vobče pa, meni, je književni jezik prost tujih vplivov. »U Srbiji, u Beogradu, u čisto nacionalnoj sredini, daleko od tujih uticaja (podčrtal jaz), ... stvara se nov književni jezik, sloboden, živ, krepak, gibak, živopisan, uvek u pokretu i u stvaranju« (str. 456).

Jezikoslovec bi si želel, da bi bilo to res. Vsak narod se mora upirati tujim vplivom, kadar ga začno ogrožati. Koliko store dandanes n. pr. Nemci! (Prim. Hirt, Geschichte der deutschen Sprache, München 1919, str. 234 sl.) Ko je italijanščina ob nastopu renesanse ogrožala francoščino, so ji napovedali odločen boj (prim. Brunot, Gram. historique de la langue française, 1899, 4. izd., str. 25). Enako so se uprli Španci in Italijani v osemnajstem veku prodiranju francoščine. Narod, ki v obilici sprejema tuje izraze, si jezik uničuje. Naj nam bo v zgled žalostna zgodovina angleškega jezika. Ko so Anglosasi premagali l. 1066. pri Hastingsu francoski Normani, se je med njimi silno širil francoski vpliv. Vse je opuščalo domače izraze in rabilo francoske. Kronika Roberta Gloucesterskega toži v trinajstem veku: Ich glaube, es gibt in der ganzen Welt kein Land, das sich nicht an seine eigene Sprache hält, außer England allein (Lindelöf, Grundzüge der Geschichte der englischen Sprache, 2. izdaja, Berlin 1920, str. 62). In posledica? Poglejmo, kako se je anglosaščina ob tem zanemarila. Isti jezikoslovec pravi: Die großen englischen Wörterbücher enthalten ungefähr $\frac{2}{7}$ Wörter einheimisch-germanischen Ursprungs und beinahe $\frac{5}{7}$ fremde Elemente, meist französischer oder klassischer Herkunft (str. 71).

To se lahko tudi nam zgodi. Kulturna sila nič manj ne vpliva kot političen poraz. Romanski jeziki resno ogrožajo nemščino in tudi že slovanške jezike.

Dr. Ant. Breznik.

SLOVSTVO.

F. S. Finžgar: **Iz modernega sveta.** Zbrani spisi III. zvezek. V Ljubljani 1922. Založila Jugoslovanska knjigarna. Tiskala Zadružna tiskarna. Malone dve desetletji ležita med ponatisom in postankom tega romana, ki je kot neusiljiva, trezna novost pognal iz avtobiografskih korenin. Dasi je Finžgar za tem delom ustvaril mnogo prvotnejših konceptov in jih napolnil z globljo človečnostjo, se v bistvu vendar od tedaj do danes ni izpremenil; rekel bi le, da je postal bolj

sam sebi zvest. Zato ta roman na poseben način vidno označuje Finžgarja in pa dobo, katere otroci smo mi sami. Sinteza tistih dni je vprav v nas trpko dozorela in ta Finžgarjev tekst je predragocen dokaz za njene sestavine. — Ta doba ne gre točno v Mahniča, ne več v korenine, v dejstva vodi, s Krekom se začenja z njim završuje. Njena porazna sila je primitivno praktično delo, zato zavrti okoli sebe vse, zbudi legijon delavcev in vojščakov, premakne najmanjšega človeka, ki postane merilo in avtoriteta. Tako se rodi primitivnost v najvišjem, navsezadnje primitivni univerzalizem. Taka doba vrže subjektiviste ob stran kot neplodne trabante, ker hoče graditi samo v svojo smer in nima časa ne volje, da bi gledala v posameznika. Kadar postoji in se ozre, je slavnostna in patetična. Zato na vrhuncih duhov ni bilo nikoli toliko notranjih nasprotij in tedaj smo zaznali — dve literaturi. Morda je to nasprotje pospeševalo hitrejšo pot naše moderne in jo ostro postavilo nasproti tako zvani pozitivni ideji, ki tvori razvodje tedanjih teženj. Ta pozitivna ideja, temelječa brezpogojno na krščanskem svetovnem načelu, teoretično močno podprta v poljudno znanstvenih poizkusih, je med masami trgala vseobčo zaostalost in brezbriznost in bolj z revolucijo kot z evolucijo gradila gospodarsko in duševno blagostanje. Ta pozitivna ideja je dala tudi Finžgarja-pisatelja, ki stoji v prvih početkih do kolen v svoji zemlji, ves zaverovan v romantično pripovednost prvih domačih realistov. Finžgarju se je posrečilo, da je v skupni armadi pozitivne ideje z lepoto završil realni in idealni primitivizem, ki ga danes imenujemo izobrazbo slovenskega človeka, zrastel celo preko nje kot epik in dramatik, dočim je najizrazitejši poet te ideje A. Medved kot lirik-filozof umrl, preden se je v svoji pozni dozorelosti izčistil.

»Iz modernega sveta« je še prav posebno tako delo. Zvest toku, ki ga je zatel, je Finžgar teorije krščanskih sociologov o solidarizmu živo prenesel v življenje in se kot borec trdno postavil nasproti razklanosti, ki jo je zakrivila po materializmu rojena družabna krivičnost. Zato to delo mestoma ni toliko poslansko kot naravnost bojno. Verniško idealno vidimo dvoje svetov, kapital: na vrhuncu in ob viru računajoč, brezsrdčen, v svojih eksponentih propal, ponižujoč in ponižan; proletarijat: krotko množico trpinov, pod težo življenja umirajočo, ki pa sama ne ve zato; le posamezniki se zbude in ti se bore navzgor in navzdol, z nasprotniki in prijatelji. Vidimo tedaj, da se pisatelj bori za harmonijo sveta, družbe, skuša ohraniti, bolje ustvariti hoče človeka v lepi zunanosti in ubrani duši, pogoj zato pa je: dobro srce in zdrava pamet. Ta pamet je mladi tovarniški zdravnik Vinko Sluga, idealist v vseh barvah; pisatelj ga niti ne pusti, da bi se v svojem idealizmu zaletel ali se spotaknil, ker s tem bi bila njegova koncepcija: kompozitorsko ravnovesje, premaknjena. Vsa zgradba tega romana je v kontrastih, v najostrejši borbi teme in svetlobe. Tudi središče ima to ravnovesje: Vinku stoji nasproti Seme, prav tako v vsakem lasu negativem,

kot oni pozitiven. In če je Sluga povsod nekak deus ex machina, je Seme njegov diabolus. Okoli teh dveh središč so razpostavljeni grešniki in poveljanci po vseh stopnjah: Klešman, Korta, baron Pinkeles, kontrolor, ravnatelj, Luci; »naša moč« Peter Rožman, Miklav Hostnik, Maretka in stara Marjeta, da ne pozabimo nasprotja v obeh sestrah Pavli in Almi. Le ob strani pomežikuje tej tehtajoči se gradbi največja oseba v romanu, adjunkt Prosenec, ki je radi sebe samega tu in je ostal čista realistična umetnina. Vsi ti kontrasti, podprti z živim patosom, iščejo in oblikujejo svojega človeka, pozitivnega, dobrega, umirjenega. Ta idejni realizem beži pred vsakim naturalizmom in simbolizmom. S preprostostjo starih epikov uvaja pisatelj cele, gotove ljudi, jih povrsti spaja, dokler jih v ostri dramatični napetosti ne zaplete v borbo — tu pa celo sam pozabi na idejnost in teoretiziranje. Prizori ob stavki so močni, da se tresejo tovarniški stolpi. Le v ozadju stoji velik simbol: nad idealno pokrajino se dviga Kalvarija pred poveljanjem. Iz zime, zaprte in težke, se odstira ves kraj v toplo pomlad, v vstajenje, v zmago po borbi in tu v majskih nočeh sanjajo zmagovalci. Ta simbol tvori skoro nujno slovesno oporo, ker je nad vsem delom razlit močen zanos. Ta slovesna čuvstvenost je vendar zakrivila idilično ljubezensko razmerje med Petrom in Maretko, dočim gre Kortina drama globlje; a ker je le bolj naznačena, ne gre dovolj globoko, in zato občutimo sklepni prizor kot hudo povestno sredstvo.

Finžgar je tedaj v tem romanu še prav posebej idealni realist, ki izbira ljudi izmed množice in jih stavi v službo svoji ideji. Iz gotovega, že prej dograjenega temelja pelje te ljudi kvišku kakor zahteva to ideja. Zanj je cela oseba dognana, in če ji pogledaš na dno, se v tej globini zreali že konec, za katerega se pisatelj z njo bori. Takemu idejnemu ustvarjanju služijo samo dvoje vrste ljudje: z idilično gloriozno ožarjeni borilci-zmagovalci ali profani grešniki. Ni čuda, da podaja takoj na prvi strani miselno dispozicijo: »Kadar je videl iskro šiniti iz dimnika, je zbral misli, ki so se mu vžigale v glavi, in zdelo se mu je, da bodo njegove ideje, ki jih je prinesel seboj, ki jih je grel na svojem srcu toliko časa, pravtako švigale na plan, kakor iskra prasketne iz dimnikovega žrela — samo da ne smejo ugasniti, ampak morajo krog sebe užigati in paliti ogenj napredka, ogenj velike ljubezni do človeštva.« Taka tendenčnost — in tendenčno je to delo zelo — je veliko socialno delo. Zato je njegova cena predvsem v miselni strani, njena lepa stran pa, kot smo že gori omenili, završuje popularne zahteve o lepoti, ki so v konkretnem in legalnem. Odtod teži Finžgarjeva nadaljnja pot tudi v izjemnost, a s srcem in umom se oklepa svojega začetka in ga ne izpusti. To dejstvo daje Finžgarju posebno stališče v našem leposlovju: pa ni zgolj izraz osebnosti, temveč tudi dobe, ki smo se je zgoraj dčteknili, in prav nobeno idejno nasprotje tistim, katerih oblikovna smer gre drugo pot. Eden idealizira, barva življenje z enostavnimi spektralnimi barvami, ki se neprestano dopolnjujejo, za

drugega je zvok, ki prilijaja iz dna življenja, ne samo glas, ki išče, da se spoji v akord, temveč tudi skrivnost, ki jo je treba iskati po njeni sledi do tja, kjer se je sprožila. Eno oblikovanje gre kvišku k dopolnjenju, drugo navzdol k dognanju, obe pa iz dvojstvenega človeškega bistva k enojnosti — kajti ona kaže pot k idejni popolnosti, k Bogu, druga je bliže prvotnosti, Bogu. Krivičen je, kdor stavi obe prizadevanji drugo proti drugi, dasiravno ni obeh cena pri vsakem koraku ista. Ena zgradba vodi navzgor v idealistično človeštvo. Ta umetnina ostane lepa dogma, mika, priteguje, ko pa ji približaš sebe in sočloveka, ostane še filozofija na sebi, vsi dogodki ne gredo vanjo; druga išče po bistvu človeške razdejanosti in v zadnjih majhnih vzrokih uspehe in neuspehe božjega poslanstva v človeku; eno je epos, drugo je tragos življenja, snovnost je tu popolnoma stranskega pomena. Često je prvi pisatelj potrebnjši kot drugi — in Finžgar je Slovencem posebno potreben in njegovo delo bo blagoslovljeno med nami. France Koblar.

Dr. Ivan Grafenauer: **Kratka zgodovina slovenskega slovstva.** — Druga, popravljena izdaja. (Odobrena po poverjeniku za uk in bogočastje.) V Ljubljani. 1920. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 329.

V tem času naša pač najvažnejša knjiga! Saj se v slovstvu (predvsem v lepem slovstvu) »posebno jasno zreali značaj naroda, njegova duševna kultura in njegova notranja in zunanja zgodovina«. (Str. 19.) Vkljub njeni važnosti pa se o tej Grafenauerjevi knjigi primeroma malo piše. O prvi izdaji (1919) sta prinesla D. in sv. in Čas ugodno oceno, Ljubljanski Zvon pa (1919, str. 442. nsl.) je bil zavzel odklonilno stališče; o drugi je pisal doslej izmed naših revij samo Čas (1921, str. 138—140, dr. Iv. Pregelj). Pa temu se ni čuditi: kritikov v tej stroki, od katerih bi se mogel dr. G. kaj naučiti, je doslej pač malo. Razen tega so vprav v slovstvu sodbe tako različne: saj vidimo vsi dan za dnevom, kako različno presojava naše leposlovne proizvode. Prav kakor v Prešernovem času: »vsak drugače pesmi moje sodi.« Seveda ne samo pesmi! Pa ne glede samo na naše slovstvo, ampak tudi v tistih velikih, prvih vprašanjih, ki se tičejo vseh slovstev, n. pr. ali je tendenca dovoljena, gredo sodbe estetičarjev daleč narazen: eni so za l'art pour l'art, drugi menijo, da tendenca ne uniči umotvora. (Pri največjih pisateljih jo nahajamo, n. pr. pri Dickensu, Turgenjevu, pri Tolstoju itd.) In dalje: ali naj v knjigi, šoli namenjeni, poudarjamo bolj zgodovino, vpliv svetovnih struj? Ali estetično oceno posameznih del? Ali posameznega pisatelja razvoj in odvisnost od dobe in samovzgoje? Dr. G. se je odločil za to, da šoli poda najprej kar najkrajši pregled, koliko imamo Slovenci leposlovja oziroma leposlovnih pisateljev, ki sploh zaslužijo to ime, in ktere leposlovne struje smo doslej imeli. Pri presoji pisateljev je bil — se mi zdi — prestrog: milosti nista našla n. pr. Alešovec, Trstenjak, ki nista nikjer omenjena; med velikimi slovstvenimi strujami je romantika tista, ki bi — sicer tudi drugim slovstvenim zgo-

dovinarjem dela velike težave — potrebovala bolj šolske metode (naj bi n. pr. avtor kar naštel vseh 6 ali 7 glavnih znakov); prav dobra pa so poglavja o realizmu, naturalizmu in simbolizmu.

Za koga je v prvi vrsti pisana ta knjiga? Upam, da založnica ne bo imela škode, če rečem: v prvi vrsti za učitelje slovenščine v višjih razredih naših srednjih šol. Ti so pisatelju gotovo vsi iz srca hvaležni za njegov veliki trud. V prejšnjih časih si je moral strokovni učitelj z veliko izgubo časa sam iskati snovi in podatkov, pa jih še ni našel — zlasti za najnovejšo dobo (od l. 1895. dalje); zdaj ob Grafenauerjevi knjigi je pa res veselje za učitelja in učence proučevanje našega slovstva: učitelj zdaj vidi, koliko mora predelati; vidi, kaj mora bolj poudariti, kaj manj; vidi, kako je rastle obzorje naše lirike, kako se je razvijalo naše pripovedništvo. Vse to je v knjigi dobro označeno. Da je pa res v prvi vrsti učiteljem slovenščine namenjena, se vidi iz premnogih majhnih migljajev, ki jih samo strokovnjak razume, ki so mu pa seveda dobrodošli, da v tisti smeri sam dalje išče in koplje. (Tu mislim predvsem tista mesta, kjer dr. Grafenauer navaja početnike novih struj ali kjer samo z imenom avtorja opozarja na sorodnost, n. pr. str. 281 Gorkij—Cankar, ali str. 301. Vl. Levstik—Ellen Key, ali str. 303. H. Bartsch—Kraigher itd. itd.) Iz tistih kratkih migljajev je razvidno, da dr. Grafenauer pri slavistih postavlja tudi dobro poznavanje tujih slovstev, predvsem ruskega, nemškega, severnih, angleškega in francoskega. Seveda, bodoče monografije, katerih je doslej tako bore malo in je torej tako bore malo mogel dalje zidati na že postavljenih temeljih, bodo zasledile mnogo novih vezi in sorodnosti. (Tako n. pr. bi jaz menil, da je na dr. Tavčarja, ki sam pravi v »Obiskih«, da je kot dijak vse križem bral, precej vplival Fr. Spielhagen s svojim risanjem predmarčne dobe in s svojo mržnjo napram »modri krvi« (Probl. Naturen, l. 1860.) ali B. Auerbach, ki ima isto tendenco (Neues Leben, 1852), ali — morda — Meinhold, ki ima v romanu »Bernsteinhexe« (1843) kot glavno junakinjo »čarovnico« in kulturno ozadje 30 letno vojno in vse v obliki kronike, vse tako dobro zadeto — tudi starinski jezik, da kritika nekaj časa res ni vedela, če ni avtor samo izvlečka iz stare kronike podal.) Pa — kakor rečeno — bodoče monografije bodo dognale, ali so te podobnosti le goli slučaj ali vplivi. — Še neke druge vrste migljaje nahajam v knjigi, ki bodo v celoti umevni pač zopet le učitelju: iz poetike in stilistike. Tako n. pr. če str. 283 pravi, da je Cankar »odkril« — menim, da bi bilo bolje: pisal — »ritem slovenske proze«, se mora strokovni učitelj precej potruditi, da učenec pojasni vsebino tega velikega dejstva.

Ker bo gotovo kmalu potrebna nova izdaja, bi izrazil nekaj želja. Nekatere tiskovne napake, ki sem jih zapazil, naj bi se popravile, n. pr. Vraz je umrl 24. maja (str. 160); str. 205: segajo še nazaj, mesto že... Pri Prešernu (str. 144) bi se lahko dostavilo, da je v Klinkowströmovem zavodu tudi stanoval; pri Gregorčiču, str. 234, da je izšel še IV. zvezek Poezij 1908 (Ks. Meško); pri Župančiču (str. 288) bi bilo treba stilistično malo popraviti,

ker pesem Glad ni nastala med svetovno vojno, ampak že leta 1908. Mestoma bi si želel še kake označbe, n. pr. pri Preglju str. 303, da je »Mlada Breda« simbolistična povest. — Imam pa še dve večji želji. Prva je ta: ali ne bi avtor str. 34—45 (slovenščina do 15. stoletja) skrčil na par vrstic, namesto tega pa nam dal pregled tudi najvažnejših slovenskih znanstvenikov od romantike do danes? Čuti se namreč neka neenakost v celotnem delu: do romantike se omenja oboje, potem pa samo lepo slovstvo. Ne vem, kaj mislijo o tem strokovnjaki. In druga želja: pri Cankarju, ki ima že doslej nad 40 knjig, bi bilo — za šolo — dobro, ako bi nam jih avtor podal v vsebinskih skupinah. To je seveda samo vprašanje metode.

»Kratka zgodovina« se je prav dobro obnesla; pri maturah — to uči skušnja — igra veliko vlogo. Avtor nam je prvi — poleg tega, da nam je sestavil tudi novi učni načrt za slovenščino — postavil mejnike, do kam vse seže slovensko slovstvo, in pokazal pota, po katerih so prišli tuji vplivi k nam. Med temi mejniki in potmi so strokovni učitelj varno in svobodno giblje in črpa iz knjige vedno novih pobud. Ni se mu prav nič bati, da ga bo pisatelj zapeljal v kake zgodovinske zmote in predsodke, kakor to misli Ljubljanski Zvon (n. m.); zakaj če str. 52 trdi: »V obče pa sadovi luteranstva niso bili dobri...«, najde kritik v grandioznem delu Janssenovem »Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgang des M. A.« I.—VIII. (1876—1893) dovolj dokazov za to dejstvo.

Dr. J. Debevec.

Nova izdaja staroslovenske književnosti.

Staroslovenska književnost je velike jezikoslovne važnosti, a ima tudi znatno bogoslovno in zgodovinsko znanstveno vrednost. V nji odseva stara slovanska zgodovina in kultura, obenem pa nam je priča starodavne grške (bizantinske) krščanske kulture. Staroslovenska književnost obsega skoraj same prevode po grških izvornikih in vzorcih, a vendar ima tudi izvorno znanstveno vrednost, ker je važen pripomoček za kritiko grških rokopisov in ker so v nji ohranjeni nekateri spisi in odlomki, katerih izvorniki so se izgubili. Zato v novejši dobi raste zanimanje za staroslovensko književnost; čuti se potreba nove izdaje staroslovenskih spisov za širše znanstvene kroge.

V Parizu izhaja »Patrologia orientalis«, v kateri se izdaja starejša sirska, koptska, etiopska, arabska in armenska krščanska književnost ter tisti krščanski spisi, ki niso bili objavljeni v zbirki »Patrologia Graeca« (Migne). Doslej je izšlo 18 velikih zvezkov in posebej v dveh zvezkih »Patrologia Syriaca«. Sodelujejo učenjaki brez razlike narodnosti in vere. R. Graffin, urednik tega zbornika, želi v tem okviru izdati tudi staroslovensko književnost, v kolikor ima bogoslovno važnost. Obrnil se je na podpisane s prošnjo, najbi mu pomagal izvesti ta načrt. Strokovnjaki-slavisti, kateri so bili o tem načrtu obveščeni, so ga z veseljem pozdravili in so obljubili sodelovanje.

Izdaja staroslovenske književnosti v zbirki »Patrologia orientalis« bi bila velikega znanstvenega in praktičnega pomena; bila bi prva skupna izdaja

staroslovenske književnosti. Dosedanje izdaje posameznih staroslovenskih spisov so raztresene po raznih znanstvenih zbornikih, posebno ruskih, ki so težko dostopni. Pogrešajo se izdaje s paralelnim prevodom v kakem bolj razširjenem jeziku (latinski, francoski). »Patrologia orientalis« bi ustrezala tej potrebi; staroslovenski književnosti bi odprla pot v širše znanstvene kroge. Obenem se tukaj ponuja založnik, kakršnega drugje ne bi mogli najti. V soglasju s programom te pariške zbirke bi se objavljali staroslovenski spisi brez ozira na to, ali so bili že objavljeni ali ne; spisom bi bili pridejani bogoslovni in jezikoslovni uvodi in komentarji. V okvir zbirke spadajo tudi prevodi, predvsem prevodi svetega pisma in apokrifov. Ker je skoraj vsa staroslovenska književnost bogoslovne vsebine, bi se mogli izdati vsi važnejši staroslovenski spisi.

Glavna zapreka nove izdaje je kulturna katastrofa Rusije, kjer se hrani večina rokopisov in gradiva. Vendar je upanje, da se bo moglo v kratkem pričeti s pripravami za izvršitev tega podjetja.

F. Grivec.

Petar Preradović: Antologija. Uredio i predgovor napisao Branko Vodnik. Izdanje Narodne Knjižnice. Zagreb 1922. — Preradovićeva antologija je prvi zvezek književnega podjetja »Naši pjesnici«, ki za zdaj obeta še čitanke iz Prešerna, Jovanovića, Nazora, Kostića, Gregorčića in Vraza. Ime moža, ki je uredil in uvel Preradovića, ni le reklamni sloves, je tudi poročstvo, da založništvo resno misli, kar pravi v vabilu na naročbo, da bo nudilo narodu v kritičnih izdajah vse tisto, kar je trajne vrednosti v jugoslovenskem slovstvu in pesništvu. Vodnikov uvod se tesno naslanja na vsebino evetnika, ki je porazdeljen v tri odstavke pod simboliko svitanja, somračja in mistike svetla, t.j. v cikličnost pesmi ob »Putnika«, »Carja Dušana« in »Prve ljudi«. Ne vem, zakaj je še v Jugosloveniji treba tiskati Hrvate Srbom v cirilici in narobe. Ali se po srbohrvatskih šolah ne uči oboje pismo? Vsaj te cirilice, ki je v Preradoviću, pa nisem vesel. Bolijo me ob tem petitu oči in kar občudujem urednika, ki je stavek vestno pregledal. Tolikrat pri Srbih in Hrvatih tega zadnje čase nismo bili več vajeni.

Dr. I. Pregelj.

UMETNOST.

Artur Grottger: Vojna.

Kot celoletno prilogo prinesemo letos ciklus risb poljskega slikarja Arturja Grottgerja z naslovom »Vojna«. Grottger je najpopularnejši umetnik poljske romantike. Umrli je mlad leta 1867. (rojen 1837.), a je po svojih delih postal poleg velikih pesnikov one dobe eno najpopularnejših imen. Njegova glavna dela, cikli Warszawa, Polonia, Lituania in Vojna, so nacionalne pesnitve v slikah, polne dramatičnih momentov, ki jih lahko postavimo ob stran najbolj učinkovitim mestom poljske literature. Povod so mu dale ponesrečene vstaje poljskega naroda v šestdesetih letih devetnajstega stoletja in z njimi zvezani žalostni vojni

dogodki. Te slika Grottger s temperamentom človeka, ki je sam prečuvstvoval vse njihovo gorje in njihovo odvratnost, na katero želi opozoriti svoje soljudi. Nam, ki smo sami preživeli polno podobnih momentov in v katerih se je zbral napram človeški podivjanosti podoben gnjev, kakor v umetniku, ki je ustvaril ta dela, so ona danes tako blizu po vsebini in čuvstvovanju, da jih bomo brez nadaljnjih komentarjev razumeli. Vojna obstaja iz 11 risb, katerih 10 jih bomo podali v letošnjih prilogah; zamišljena je enotno kot ciklus po notranji vsebini zvezanih scen iz vojne, katerim daje okvir umetniško doživetje, ki se v zadnji sliki zgosti v prokletstvo Kajnovega rodu — človeštva.

1. slika nam predstavlja slikarja v njegovi delavnici; globoko zamišljen sedi pred platnom in premišljuje, kaj bi naslikal. Inspiracija v podobi klasično lepe žene, ki ji žari zvezda nad čelom, se mu približa v njegovi zamišljenosti in ga pozove z besedami: »Pojdi v dolino solz!« Umetnik ji sledi in gledamo ju skozi 9 prizorov, kako opazujeta najgroznejše dogodke, ki so se po vsi Poljski ponavljali v nešteti variacijah in pri katerih je bil v ti ali oni zvezi udeležen vsak, ki je doživel ono dobo, — dogodke, ki so tipični in zato večini neposredno dostopni. Pri vsakem prizoru ju vidimo — spomnimo pri tem Danteja in Virgila ali Danteja in Beatrice —, kako predstavljata plemeniti del človeštva, ki se zgraža nad tem, kar doživlja, obenem pa gledavcu posredujeta čuvstvo, ki ga hoče pri ti ali oni sceni umetnik vzbuditi v njem.

2. slika: **Komet**, znan v ljudski fantaziji kot napovedovalec hudih časov. Rodbino, v vrtu zbrano, je njegova prikazen navdala s strahom, umetnik zamišljen strmi na nebo, njegova spremeljevalka mu z nemo gesto pokazuje na prestrašeno družino.

3. slika: **Rekrut vleče srečko**. Okrog strogi vojaški obrazi, med vrati žena, ki prosi zanj; v ozadju umetnik, ki z napetim pričakovanjem sledi usodi moža, ki je segel po srečko.

4. slika: **Odhod na vojno**. Konjenica odhaja mimo vrta, mož maha ženi v slovo, ta pa se je v bolesti obrnila proč in pritisnila k sebi dete. Izza drevesa opazujeta dogodek slikar in njegova družica.

5. slika: **Požar**. Noč. V ozadju goreče mesto, vojaštvo se bliža po enem potu, po drugem beže prebivalci. V ospredju slikar, ki se je obrnil proč od grozne scene, in plemeniti duh-voditelj, ki z zamišljeno resnobo zre, kar se dogaja.

6. slika: **Glad**. Rodbina na begu počiva pod velikim drevesom. Otročički so kakor ptički iz gnezda iz kožuha stegnili roke po kruhu, ki jim ga reže mati. V ozadju požgana hiša. Umetnik in njegova vodnica sta žalostno sklenila roke in se zazrla predse.

7. slika: **Izdaja in kazen**. Ujetje špijona. — (Izostane.)

8. slika: **Ljudje ali šakali?** Z grozo se obrača umetnik od ljudi, ki ponoči ropajo mrtvece in ranjence na bojnem polju.

9. slika: **Sama beda!** Notranjščina hiše s sledovi borbe, dva sovražnika sta padla v boju drug proti drugemu in umrla skupaj, v kotu pri peči ubita žena, ki se ji oprezno in radovedno bliža dvoje otrok. Izza vrat se pokazuje mož z najmanjšim v naročju. Umetnik je sočutno prijel voditeljico za roko, ta pa si je v grozi zastrla pogled z obleko.

10. slika: **Bogoskrunstvo.** Cerkev s sledovi rop in borbe. Križanemu so vojaki obesili sablje in torbe in prislonili puške okolu. Obupno je vodnica sklenila roke pred seboj in si pokrila glavo z obleko, da nič več ne vidi; umetnik pa si je z roko zakril pogled.

11. slika: Umetnik je doma v svoji delavnici segel po kreditu in z energičnimi potezami poln groze in svete jeze začel risati Boga v oblakih nad darilnima žrtvenikoma Kajna in Abeljna; Bog je jezno dvignil desnico, da prekolne človeštvo, Kajnovo seme.

Frst.

GLEDALIŠČE.

DRAMA.

Sedaj, ko imamo dovršen del gledališke sezone za seboj in že poteka njen zlati čas, nam je mogoče nastaviti vsaj splošno sodbo o nji. Ni nam prinesla ne razočaranj ne presenečenj. Naša drama postaja aparat, ki korektno deluje; njegov ustroj je ostal neizpremenjen in v boljših rokah teče glaje, večkrat pa tudi neprijetno zaškriplje. Ne moremo za to in najbrž še dolgo ne bo tistega, ki bi prinesel novo besedo k nam in kaj dodal k sedanjemu materialu. Vzgoja naših igralcev napreduje počasi in v mnogem oziru sploh ne more naprej, brez nje je napredek gledališča prazna zahteva. Le eno prosimo: naj uprava s poizkusi, kakor je amerikanstvo in židovstvo »R. U. R.«, ne ubija zadnjih ostankov prirodnega okusa pri občinstvu, kajti take senzacije preneso brez škode samo ljudje, ki so izgubili pogoje za čista doživetja in z duhovičenjem, parafrazo in trivialnostjo ubijajo svoj prenasičeni dolgčas. Mi pa smo še tako potrebni kruha! Ta poteza se kot nedostojna kaprica vpleta v resno prizadevanje naših boljših moči, skeli in draži vsakega, ki išče v gledališču predvsem lepote. Ljubša je še tako lahka komedija, ki vsaj ničesar ne pokvari, saj vemo, da gledališče ne more vedno trgati zadnjih mišic človeškega srca in da komedija poudari tragedijo. Pravzaprav je to edini madež dosedanjega sporeda in dela, ki smo jih videli, pričajo o zavestnem hotenju, pomagati občinstvu do vrednih večerov.

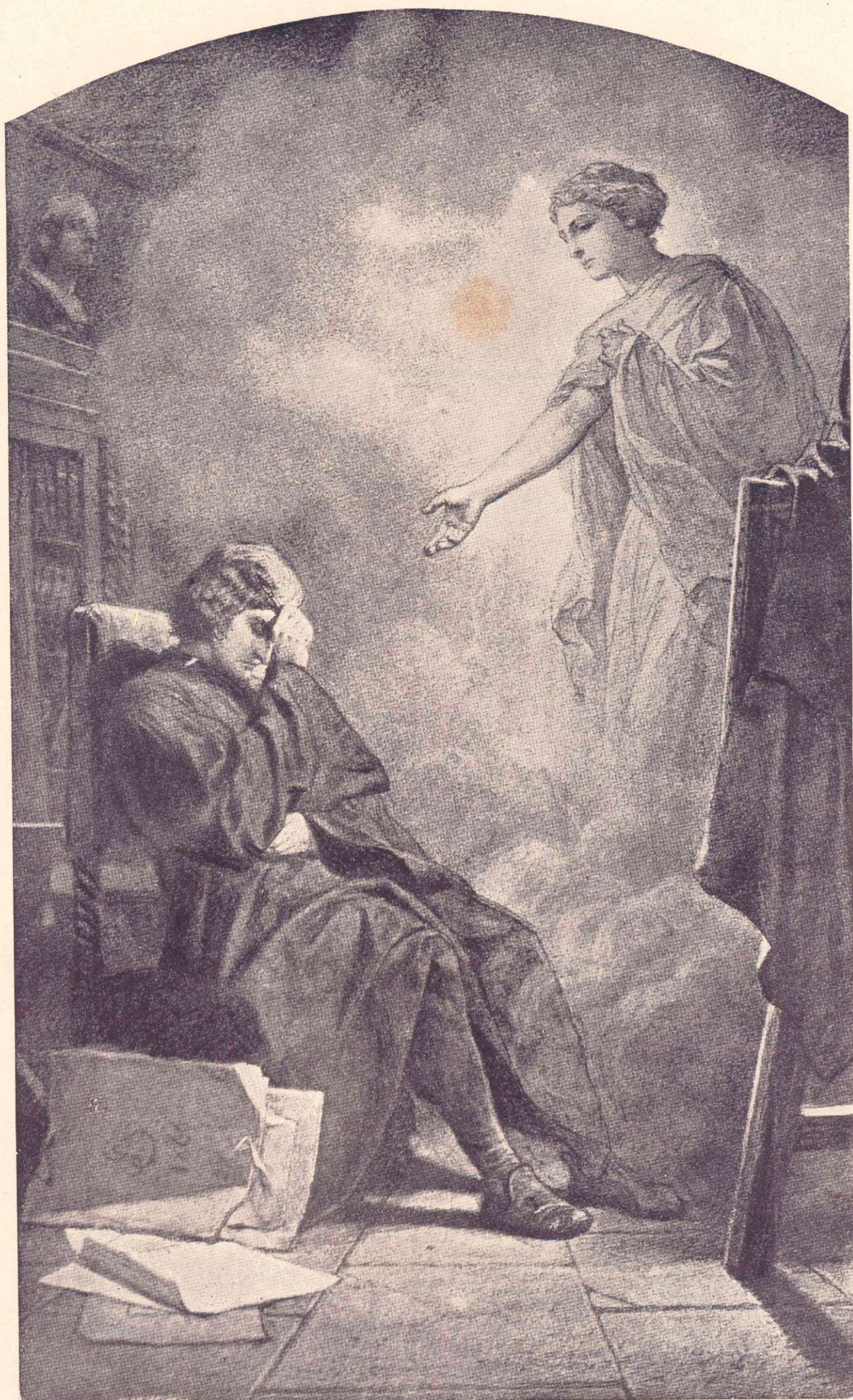
Ker hočem slediti idejnim stopinjam letošnje drame, se bom omejil le na gotove skupine.

1. I v a n C a n k a r .

On je dal prvi polovici letošnje sezone odločilen izraz; bil je tudi edini slovenski avtor, če izvzamemo Golievo božičnico »Peterčkove poslednje sanje«. Uprizorili so troje Cankarjevih del. »Hlapci« so v znamenju časa započeli sezono, za njimi so takoj sledile »Romantične duše«, tvegan poizkus pietete do dramatičnega prvenca, ki ga avtor sam ni priznal, njegovo obsmrtnico pa smo

praznovali s »Kraljem na Betajnovi«. Poizkusila sta se pri teh delih dva režiserja, Šest in Skrbinšek. Odrešenje ni bila nobena uprizoritev, kajti uklonil se je Cankar in ne gledališče. Pri zadnjih dveh delih smo čutili, kako se je trudil Skrbinšek, da z razpoložljivimi močmi poda v solidnosti zaokroženo igro. Šest je pač nastavil nekaj novih perspektiv, ki jih ni izvedel, in »Hlapci« so se rešili le z miselnimi poantami, ki rastejo in bijejo vsak dan huje. Cankar je za gledališče danes problem, kakršen tedaj še ni bil, ko je stal živ in nepoznan nasproti publiku, ki se je pač smejala njegovim šibam, človeka pa, za katerim te šibe tipajo, ni slutila, še manj pa je mogla slediti sestavine te nove umetnosti, ki nikakor ni tako enotna, kakor se zdi. Ta dramatska sila, povsem drug element kot njegova novela, živo korenini v dveh trajnih veličinah, v novem človeku Ibsenu in vsečloveku Shakespeareu ter dobiva v svojih slovenskih figurah simbolično konkretnost, ki je mestoma eterična, mestoma gola materija. Kdor bo utelesil in zvezal ta hudi dualizem med materializmom in simbolizmom, ki je v pretežni meri izrazno sredstvo Cankarjevo, se stopil z bistvom njegove lepote, ta bo prav uprizoril Ivana Cankarja. Pravi idejni poudarek pa mu bo dal, kdor bo obsegel hamletstvo, ki je v njem. Hamletstvo in njegove nasprotne strani so središče Cankarjevi dramatični sili. To je človek brez tal in kril, s čudnim srčnim razodetjem, priklenjen na življenjsko ogabnost. Zaletuje in bori se proti ljudem, ki so jim oči predvsem v tleh, jim drzko merijo stopinje prostor in odrinejo s poti vsakogar, ki so mu oči ušle izpred nog. Dr. Mlakar v »Romantičnih dušah«, oblikovno tako bledem delcu, pade in obleži, ko se mu zbudi vest. Tako točno kot v »Kralju na Betajnovi« ni Cankar podal nikjer obeh principov nasilja in odpora. Ogenj in voda! O »Kralju« in »Hamletu« bi bilo mogoče napisati šolsko paralelo, tako očitna je, le da Cankarjeva naturalistična sila pretegne Kantorja do grozne tragične perspektive, kjer prava duševna drama šele sledi. Kajti ta napol patološki, napol zavestni grešnik se svoje krivde niti rešiti ne more, ko začne duša materije omahovati in izgubljeni v sebi ravnotežje. Ves ozki slovenski kolorit, sestavljen iz malih oseb, ki se vrte okoli človeškega bistva, pa je razširjen v »Hlapcih«. Ti so bili včasih časovni, danes so slovenski in vobčečloveški. Tragika stanu so, ki ne more imeti v sebi ravnovesja. Ta tragika skoro ne more biti čista, osebe so tragikomične in junaki le ideje, simboli. Hvastja, Lojzka, Kalandar so pravi ljudje — Jerman in župnik principa. — Pa takega Cankarja pri nas danes še ne moremo videti; dozoreli še nismo delu samemu, in naše igralske moči so povečini nezadostni tolmači. Gotova mesta v Cankarjevih delih so ostala mrtva, mučna do bolesti; gledališče jih še ni moglo zvezati s celoto. Kdaj se to zgodi? Smernice za »Hlapce« je podal O. Šest v Gledališkem listu — za bodočnost, za enkrat jih je uprizoril po starem. Kar je dala očesu v IV. dejanju poglobitev v prostor z novo posebno sobo, je razdrla slaba gostilniška množica. Cankarja še čakamo.

Francè Koblar.



SL. 1. GROTZGER ARTUR: VOJNA 1.
»POJDI Z MENOJ V DOLINO SOLZ!«

IZ NAŠE DNEVNE KULTURE.

Fr. Govekar je nedavno temu zapisal, da je Ivan Pregelj »umetniško prizadeven poet, ki zasluži pozornost tudi v naprednih literarnih krogih«. Mi smo ta poklon brali brez posebne hvaležnosti, ker dosedaj n. pr. še ni bilo treba slovenski javnosti poudariti, da je Fr. Govekar — hvala Bogu — samo in le napredni pisatelj.

* * *

G. odvetnik dr. I. C. Oblak se je zopet enkrat bavil z Iv. Cankarjem. Topot je predaval o njem »kot apostolu neodrešene domovine«. Mladina pa se je, kakor toguje, odlikovala — z odsotnostjo. Mogoče se je vendarle mladina, ki ji ne ostane nič prikrito, odlikovala že prej in brala predavateljeve članke o Cankarju (ki jih je izdal tudi v posebni knjigi, a slovenska publicistika se je — odlikovala s svojo molčečnostjo o nji). Tedaj je verjetno, da je to odlikovanje že tretje in s prvima dvema v neposredni zvezi.

* * *

Prav malo nujno senzacijo — zaradi svoje anonimnosti seveda, ne radi cenene neocene — je pripravil kritik Vodnikove pesniške zbirke: »Žalostne roke«.

* * *

V gledališki kritiki se je zadnji čas pripetila za nas redka sporednost, in to o Cankarjevem Kralju na Betajnovi. Fr. Govekar je poudaril (potem ko ni napisal vsaj o vsebini posebnega feljtona): »Cankarjeve puščice na farovski egoizem, ki prezira vsa lopovstva in obsoja celo idealiste, kadar mu kaže, je publika posebej zadovoljno kvitirala.« M. Z. pa jo je takole ubral za svojim kolegom (a tudi šele potem, ko ni napisal običajnega popularno učenega traktata v tivolskem žargonu in potem, ko je dokazal, da sestavin Cankarjevega dela nikakor ne razume): »Vse pa je prekašal Lipah, ki je bil v svoji sladki omaziljenosti tako pristen kranjski župnik in tudi v sivolasi maski tako presenetljiv, da bi ga lahko kar na faro poslal. Gibi pri jedi, tista sladka skromnost pri nastavljanju čaše k ustom, način sedanja za mizo, držanje rok in prstov, vse tisto poziranje božjega namestništva, ki postane mnogim duhovnikom druga narava, — bravo Lipah.«

PREJELI SMO V OCENO.

KNJIGE »GORIŠKE MATICE«:

1. **Koledar** za l. 1923.
2. **Zlata srca**, hrvatske povesti, prevel A. Gradnik. Zabavna knjižnica, zv. III.
3. **Sirahove bukve**, poslovenil in razložil dr. Egidij. Podobe narisal A. Bucik.

Jenko Narcis, **Spiritus procellarum**, II. i III. dio. Nakl. Prve hrvatske dioničke tiskare. Osijek, 1922.

C. broš. 30 Din, vez. 44 Din.

Shakespeare - Župančič: **Othello**. Zal. Tiskovna zadruga. 1922. C. 19 Din po pošti 1.25 Din več.

F. S. Finžgar, **Iz modernega sveta**, Ljubljana, 1922. III. zv. zbranih spisov. Zal. Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana. C. broš. 30 Din, vez. 44 Din.

Petravić Ante, **Četvrte studije i portreti**. Zal. Hrvatska knjižara, Split, 1923. C. 30 Din. (Dante Alighieri u našoj književnosti. — Ivan Mažuranić i Alphonse de Lamartine. — Dva poglavlja o Silviju Kranjčeviću. — Svetislav Stefanović. — Osvrt na naše novije pjesništvo [tudi slovensko]. — Ksaver Meško, slovenski pripovjedač. — Juraj Carić, pripovjedač. — Naše pjesničke antologije. — Dinko Šimunović.)

Štolba dr. Josip, **Stari grehi**. Veseloigra v 3 dejanjih. Iz češčine preložil Fr. Govekar. Ljubljana, 1923. Izd. Zveza kulturnih društev. Zal. Tiskovna zadruga. C. 7 Din, po pošti 75 para več.

Dobronić Antun: **Pjesmarica jugoslovenske narodne popijevke**. Za osnovne škole. C. 7 Din. Zagreb, 1922. Pokr. uprava za Hrvatsku i Slavoniju, naklada školskih knjiga.

KNJIGE DRUŽBE SV. MOHORJA ZA L. 1922.:

1. **Koledar za l. 1923**. Z risbami Fr. Kopača. Prinaša poleg drugega Razgled po katol. svetu; Liga narodov (dr. I. Žolger); Svetovni dogodki (dr. V. Šarabon) in življenjepise škofa dr. M. Napotnika, dr. A. Mahniča, M. Lendovška, A. Kržiča in kartografa B. Kocéna.

2. **Zorè dr. Jan. Ev.: Življenje svetnikov**. 3. zv.

3. **Meško Ksaver: Mladim srcem**. Zv. III. Zbirka povesti za mladino. »Dve zgodbi o lilijah« sta ilustrirani po Iv. Vavpotiču; žal, ne tudi naslednje in je tako knjiga po opremi neenotna in v zadnjem delu v tem oziru skrupucana. »Dve zgodbi...« naj bi Družba izdala posebej na boljšem papirju.

4. **Pregelj, dr. Ivan: Peter Pavel Glavar, lanšpreški gospod**. Zgodovinska povest. Slov. večernic 75. zv.

Družba sv. Mohorja. Kot v svojem najboljšem razcvitu tako je naša ljudska-prosvetna družba tudi sedaj začela graditi trden načrt, po katerem bi delovala v bodoče. Tako podjetje ne more in ne sme živeti z rok v usta. Dela, ki naj gredo v številnih tisočih izvodov med ves naš narod, morajo biti dobro pripravljena in od najboljših naših kulturnih delavcev zgrajena. To je mogoče doseči edino le s premišljenim književnim načrtom. Iz koledarjevega Glasnika je razvidno, da se tak načrt

gradi, da odbor išče delavcev in smo v najboljši nadi, da se ji to sponese. Da Družba misli na Občno zgodovino, na Slovensko-nemški slovar v pomnoženi izdaji, je hvale vredno. Njena naloga bo za bližnjo bodočnost, da izda konverzacijski leksikon. Samo njej je mogoče, da v letnih publikacijah po zvezkih zmaga tako delo. In če bi dosegla svoj ideal, da bi družinski list Mladika našel pot v hišo vsakega Mohorjana, potem se bo gotovo razživela in vnovič razcvetela. -S-

Dr. Žigon Avgust: Prešernova čitanka. V dveh knjigah, kot komentar k izdaji iz leta 1847 z uporabo vseh ohranjenih rokopisov. Prevalje, 1922. Tiskala in zal. tiskarna Družbe sv. Mohorja.

Mažuranić Giovanni: La morte di Smail-aga Čengić (Smrt Smail-age Čengića). Versione, prefazione e commentario di Vladimiro Bakotić. Split, 1922. Hrvatska knjižara. C. 15 Din. Obsega hrv. tekst, ital. prevod, uvod in komentar k znanemu hrvaškemu epu.

Mažuranić Ivan: Smrt Smail-age Čengića. Ilustrirao Joza Kljaković, komentirao Nikola Andrić. Zagreb, 1922. Izdanje Književnog Juga. Tekst je opremljen z izbornimi ilustracijami Kljakovića, ki si je prisvojil hrvaško-srbski rasni tip, ki ga je ustvaril Meštrović in je postal značilen za krog umetnikov, ki so v njegovem krogu ustvarjali v nacionalnem duhu. Kljakovićev ilustrativni slog je monumentalno-dekorativna linearna s kontrasti črnih in belih ploskev poživiljena stilizacija realnih oblik.

V. V. Zjenkovski: Ruski mislioci i Evropa. (Cir.) Priredila i predgovor napisala Isidora Sekulić. (Vseb.: Gogolj; Slavjanofili; Hercen; Tolstoj; Dostojevskij; N. F. Fjodorov; N. J. Danjiljevski; K. Ljeontjev; Evrazijci.) Zagreb, 1922. Izdanje »Nove Evrope«.

Zbašnik France: Drobne pesmi. Z risbami okrasil Rajko Šubic. Ljubljana, 1922. Nat. in zal. Učiteljska tiskarna. C. vez. 7 Din. Obsega 15 pesmi in životopis avtorja, ki ga je napisal njegov stric dr. Zbašnik. Oprema obsega 10 začetniških risb.

Ewald K.: Mati narava pripoveduje. Prirodopisne pravljice. Slovenski mladini povedal P. H. Nat. in zal. Učit. tiskarna 1922. C. 24 Din. (Vseb.: Kukavica; Rajčica; Matica; Podlesne vetrnice; Stari kol; Morje; Zemlja in repatica; Vravec; Na dnu morja; Kobilice; Deževnik in štrk; Megla; Stara vrba; Pet velesil.)

Jan Baukart: Šest angleških povesti. (Vseb.: Predgovor. — Washington Irving: Rip van Winkle. — Povest o dolini sna. — Pošastni ženin. — Edgar Allan Poe: Maska rdeče smrti. — Srce-izdajica. — Charles Dickens: Večerne sence.) Mariborska tiskarna. 1922. C. 15 Din. Irvingove povesti »Rip van Winkle« in »Povest o dolini sna« sta izšli posebej za Din 7.50 pod naslovom »Dve angl. povesti«, ostale štiri pa pod naslovom »Štiri angleške povesti« za Din 7.50.

Remec Alojzij: Iz moje domovine. Mlade povesti. (Božjega voleka nevesta. — Peter in njegov prijatelj. — Filozof Martin. — Učiteljica Eleonora. — Ignacij Vilen. — Gospod Gregor. — Po dolgih letih. — Peter Puščoba gre po svetu. — Cigan. — Rekrut Janez. — Anno Domini. — Iz moje domovine). Izd. in zal. Goričar & Leskovšek, Celje, 1922. C. 18 Din, vez. 24 Din.

Češke pravljice, poslov. I v a n L a h, ilustriral Rajko Šubic. Nat. in zal. Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1922. C. 12 Din. (Vseb.: Žaba in deklica; Zlate zvezdice; Bajka o Palčku; Trije zlati lasje deda Vseveda; O dvanajstih mesecih; Lilijana; Rožica; Dve Marički; Bajka o petelinčku in putki; O Smolčku; Pastirček in ovce). Ilustracije začetniške.

Narodna Starina, zv. 1., nepovremeni časopis za povijest kulture i etnografiju južnih Slovjena. C. 1. zv. 20 Din. Urednik dr. Jos. Matasović, uprava Zagreb, Wilsonov trg br. 8. — Pod tem naslovom je začel v Zagrebu izhajati neke vrste pendant k našemu Zborniku za zgodovino umetnosti, samo z mnogo širšim programom. Prvi zvezek prinaša članek o »Starem in starinarskem Zagrebu« Matasovića. Č. M. Iveković načenja v svojem članku »Značajka graditeljstva ranoga srednjega vijeka u Dalmaciji« zelo težaven problem starohrvaške arhitekture. Hvale vredna je študija Gjura Szabó o kelihih v hrvaških cerkvah z 12 slikami, ki podajajo primere od gotike do naših dni. Etnografe bo zanimala razprava M. Gavazzija pod naslovom »Tkanje tkanica osobitom spravom u Posavini«. Posebno zanimiv je zadnji del lista, ki prinaša poročila o delovanju etnografskega muzeja v Zagrebu, narodnega muzeja v Beogradu in ilustrirano poročilo o novih pridobitvah etnografskega muzeja v Zagrebu. — Nazadnje tudi poročilo o interesno sfero zadevajočih publikacijah. — List izhaja v nedoločenih obrokih. Frst.

